

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

VPLIVI SEDANJE KRIZE NA PROCES GLOBALIZACIJE

Ljubljana, september 2014

TANJA ZEMLJIČ

IZJAVA O AVTORSTVU

Spodaj podpisana Tanja Zemljič, študentka Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, izjavljam, da sem avtorica diplomskega dela z naslovom Vplivi sedanje krize na proces globalizacije, pripravljenega v sodelovanju s svetovalcem dr. Zarjanom Fabjančičem.

Izrecno izjavljam, da v skladu z določili Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah (Ur. l. RS, št. 21/1995 s spremembami) dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

S svojim podpisom zagotavljam, da

- je predloženo besedilo rezultat izključno mojega lastnega raziskovalnega dela;
- je predloženo besedilo jezikovno korektno in tehnično pripravljeno v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, kar pomeni, da sem
 - poskrbela, da so dela in mnenja drugih avtorjev oziroma avtoric, ki jih uporabljam v diplomskem delu, citirana oziroma navedena v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, in
 - pridobila vsa dovoljenja za uporabo avtorskih del, ki so v celoti (v pisni ali grafični obliki) uporabljena v besedilu, in sem to v besedilu tudi jasno zapisala;
- se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del (v pisni ali grafični obliki) kot mojih lastnih – kaznivo po Kazenskem zakoniku (Ur. l. RS, št. 55/2008 s spremembami);
- se zavedam posledic, ki bi jih na osnovi predloženega diplomskega dela dokazano plagiatorstvo lahko predstavljalo za moj status na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani v skladu z relevantnim pravilnikom.

V Ljubljani, dne _____

Podpis avtorice: _____

KAZALO

UVOD	1
1 POJEM KRIZE IN NJENE ZNAČILNOSTI.....	2
1.1 Kaj je kriza.....	2
1.2 Značilnosti kriz.....	2
1.3 Opredelitev vrste kriz	3
1.3.1 Opredelitev finančne krize	4
1.3.2 Opredelitev gospodarske krize.....	6
1.4 Vzroki za nastanek sedanje krize.....	7
1.5 Vpliv krize na Slovenijo	12
2 POJEM GLOBALIZACIJE IN NJENE ZNAČILNOSTI	13
2.1 Opredelitev pojma	13
2.2 Vzroki za globalizacijo	15
2.3 Značilnosti globalizacije.....	17
2.4 Vplivi in dejavniki globalizacije	19
2.5 Globalizacija kot ekonomski pojem	23
2.6 Globalizacija Slovenije.....	25
3 VPLIVI IN DEJAVNIKI KRIZE NA GLOBALIZACIJO.....	27
3.1 Definicija vplivov	27
3.2 Različni učinki krize z vidika globalizacije.....	30
3.3 Pozitivni dejavniki.....	32
3.4 Negativni dejavniki	33
4 PRIHODNOST GLOBALIZACIJE.....	35
4.1 Globalizacija po krizi.....	35
4.2 Globalizacija v prihodnje.....	36
5 MDS IN GLOBALNA KRIZA.....	37
5.1 Funkcija MDS-ja	37
5.2 Odziv MDS-ja na globalno krizo.....	37
SKLEP	39
LITERATURA IN VIRI	42

KAZALO SLIK

Slika 1: Začarani krog finančne krize	6
Slika 2: Stopnje rasti BDP-ja v Sloveniji	13
Slika 3: Vpliv globalizacije na potrošnike	20
Slika 4: Vidik trenda v ekonomski globalizaciji	25
Slika 5: Globalna inflacija.....	32

KAZALO TABEL

Tabela 1: Dejanske izgube zaradi finančne krize	11
Tabela 2: Bilanca globalizacije	22
Tabela 3: Izbrani kazalniki globalizacije, Slovenija in sosednje države, 2012.....	27
Tabela 4: Izbrani kazalniki globalizacije, Slovenija in sosednje države, 2010.....	27
Tabela 5: Gospodarska rast v svetu, primerjava 2009 in 2012	30

UVOD

Dandanes si svet težko predstavljamo brez globalizacije, saj še nikoli ni bil tako povezan in dostopen. Brez globalizacije na področju transporta, trgovine in informacijske tehnologije bi še vedno bili v tako imenovanem »praveku«. Danes ni kontinenta na zemeljski obli, ki ne bi bil pod vplivi globalizacije. Tako, kot je globalizacija povezala ves svet, je tudi povzročila, da se je sedanja kriza, ki se je začela leta 2007 v Združenih državah Amerike (v nadaljevanju ZDA), razširila po vsem svetu.

Povod za sedanjo krizo je bil padec cen nepremičnin v ZDA, zaradi poka hipotekarnega balona pa so sledili stečaji velikih finančnih ustanov. Za večino je bil prav stečaj ameriške investicijske banke Lehman Brothers temeljni razlog končnega padca svetovnega finančnega sistema. Ameriška vlada namreč ni hotela rešiti banke s finančno injekcijo, ker je želela opozoriti druge ustanove na finančnem trgu, naj ne računajo na pomoč države, ko se bodo znašle v podobnem položaju. Odziv na borzah je bila velika panika, svetovni finančni sistem pa je zajela nelikvidnost.

Nepremičninska kriza, ki se je začela v ZDA, je postala svetovna kriza in je zajela tudi finančno področje. Prek ZDA se je začela širiti v Evropo in postopno v druge dele sveta ter s finančnih trgov prešla nazaj v realno gospodarstvo, kjer se je prvotno tudi začela.

Namen diplomske naloge je teoretično raziskati krizo in njene značilnosti ter raziskati globalizacijo in njene vplive. Predstaviti želim tudi vpliv krize na globalizacijo, ker gre za pomembno problematiko, ki se odraža v našem vsakodnevnem življenju.

Cilj diplomske naloge je ugotoviti, ali prihaja do vpliva krize na globalizacijo, kakšne vrste so ti vplivi in kakšno usmeritev globalizacije lahko pričakujemo v prihodnje.

Ker je o tej temi veliko napisanega ter so podane številne definicije in razlage se osredotočim na nekatere od njih za prikaz bistva te teme. Ne raziščem in predstavim pa celotnega področja, ker je preobsežno. Pri pisanju dela uporabim deskriptivno metodo in metodo kompilacije ter na ta način predstavim osnovne pojme in ugotovitve glede krize in globalizacije. Uporabim knjižne in internetne vire ter razne članke.

Naloga je razdeljena na pet delov. V prvem delu predstavim pojem krize in njene bistvene značilnosti ter opredelitev dveh temeljnih kriz, finančne in gospodarske krize. Pregledam tudi vzroke za nastanek sedanje krize in za zaključek poglavja predstavim vpliv krize v Sloveniji, ki se mu ta kot del globalnega sveta ni uspela izogniti. V drugem delu obravnavam globalizacijo kot pojem, predstavim vzroke zanjo, njene značilnosti in dejavnike. Opišem tudi globalizacijo kot ekonomski vidik, saj je na tem področju najbolj prisotna. Nato predstavim globalizacijo Slovenije z nekaterimi kazalniki.

Tretji del je namenjen vplivom krize na globalizacijo in predstavitvi pozitivnega in negativnega vidika. Prepletenost svetovne krize in globalizacije se kaže kot kriza prilagoditve vsemu svetu. Četrty del je namenjen domnevam o globalizaciji v prihodnje. Ali bomo še lahko govorili o globalizaciji ali bo prišlo do preobrata, to je poudarka na lokalizaciji? Sedanja kriza je vsekakor pokazala, kako majhen je ta svet, ena sama globalna vas.

V petem delu predstavim Mednarodni denarni sklad (v nadaljevanju MDS), ustanovo, ki bi lahko presekala proces sedanje globalne krize in vplivala na nadaljnje procese globalizacije.

1 POJEM KRIZE IN NJENE ZNAČILNOSTI

1.1 Kaj je kriza

Definicija krize je (Kriza, b.l.) stanje v gospodarstvu, ko se ugodne razmere za razvoj začnejo hitro slabšati. Beseda »kriza« (Tavzes, 2002, str. 627) izhaja iz grške besede *krinein* in pomeni odločiti kaj, soditi. Pomeni lahko odločilni preobrat, odločilni trenutek ali težaven položaj v gospodarstvu. Kriza je pogosto uporabljena oznaka za težavne, nevarne in za prihodnost odločilne položaje, ki se nanašajo na izredno široko področje naravnih, družbenih, ekonomskih procesov.

Kriza je lahko pojmovana kot prelomni trenutek, kjer še ni znan izid (pozitiven ali negativen), trenutek odločitve, pomembno obdobje, situacija, ki je dosegla kritično fazo, ali nestabilno obdobje, kjer je polovična verjetnost dobrega in polovična verjetnost slabega izida.

Dubrovski (2000, str. 2) krizo opredeli kot pogosto uporabljeno značilnost za nevarna, težavna in za prihodnost pomembna stanja, ki se nanašajo na široko področje ekonomskih, družbenih, naravnih in duševnih procesov (npr. gospodarska kriza, politična kriza, naftna kriza, finančna kriza, ekološka kriza itd.). Kriza ni proces in ni dogodek, kriza je stanje, ki traja kratek čas. Na to stanje vplivajo različni notranji in zunanji vzroki, ki delujejo vzajemno.

1.2 Značilnosti kriz

Kriza oziroma depresija je daljše obdobje, ki ga označujejo brezposelnost, nizka proizvodnja in nizke naložbe, padanje cen ter tudi pogosti stečaji podjetij. Milejša oblika depresije se imenuje recesija, za katero pravijo, da je to obdobje, v katerem bruto domači proizvod (v nadaljevanju BDP) pade v 2 zaporednih kvartalih (Samuelson & Nordhaus, 2002, str. 740).

Nekatere značilnosti recesije so:

- poveča se stopnja brezposelnosti in število stečajev;
- inflacija, poslovni dobički in prihodki gospodinjstev padejo;
- zaposlenost se zmanjša;
- investicijska potrošnja in BDP padeta;
- negativni šok povpraševanja;
- zmanjšanje davkov in
- povečanje državne potrošnje.

Značilnosti kriz po Štiblarju (2008, str. 106–107) pa so:

- počasnejša gospodarska rast v svetu;
- počasnejša rast svetovne trgovine;
- padec cen surovin, pomanjkanje posojil in obrnjeni tokovi kapitala, to je od revnih k bogatim državam;
- padec indeksa transportnih cen;
- padec pomoči najrevnejšim državam;
- padec indeksa potrošniške klime;
- dvom za »samozavarovanje« držav (velike rezerve in pozitivne plačilne bilance);
- padec prodaje avtomobilov in hiš.

Prizadeti so skoraj vsi gospodarski sektorji v svetu, posebej pa jeklarska industrija, transport, ladjedelništvo, rudarstvo, proizvodnja trajnih in luksuznih dobrin, trgovina, turizem in gradbeništvo. Manj prizadeta so farmacevtska industrija, zdravstvo in nekatere surovinske dejavnosti. Učinki so različni za različne skupine držav (Štiblar, 2008, str. 108-109):

- prelivanje prek finančnih trgov najbolj prizadene države srednjega dohodka;
- vse države v razvoju so prizadete zaradi zmanjšanja mednarodne trgovine;
- pogoji menjave so za industrijske države izboljšani, za manj razvite države pa poslabšani;
- likvidnostne in finančne omejitve se pojavijo v vedno večjem številu držav.

1.3 Opredelitev vrste kriz

Čeprav obstaja veliko različnih vrst kriz, se v nadaljevanju osredotočim na finančno in gospodarsko krizo, ki sta z ekonomskega vidika najbolj zanimivi.

1.3.1 Opredelitev finančne krize

Četudi ne obstaja enotna definicija finančne krize, je kljub temu mogoče identificirati elemente, ki so zanjo značilni. Finančna kriza se običajno izraža v kopičenju ekonomskih neravnotežij, skupaj z napihnjnimi vrednostmi premoženja in nerealnim deviznim tečajem domače valute, do tega pa prihaja v kontekstu slabosti finančnega sektorja in strukturnih težav v državi. Krizo po navadi sproži nenadna izguba zaupanja v domačo valuto ali v domači bančni sistem, pospešijo pa jo lahko prekinjen dostop domačih ekonomskih subjektov do tujih virov financiranja. Finančna kriza običajno vključuje velike padce vrednosti premoženja in propad mnogih poslovnih subjektov (Mrak, 2002, str. 573).

Definicije finančne krize so lahko tudi več kot 30 % padci cen finančnih naložb, finančne naložbe postanejo nelikvidne, množičen »beg« vlagateljev in umik njihovih naložb s finančnega trga ter simultana kriza na več različnih finančnih trgih hkrati. Pogosta značilnost finančne krize, nujna za njeno dolgotrajnost, je tudi znaten vpliv na realno ekonomijo (Kaj se lahko naučimo iz preteklih finančnih kriz, 2010). Vse finančne krize so imele dokaj značilne vzorce, in sicer je bilo značilno predhodno zvišanje vrednosti finančnih naložb zaradi visokih pričakovanj o prihodnjih donosih, ki so pogosto izhajali iz ekstrapolacije preteklih izkušenj. Visoko rast cen finančnih naložb so velikokrat pospešili špekulanti, ki so ne glede na realne osnove nalagali s predvidevanjem nadaljnjih rasti cen in v pričakovanju nakupov novih vlagateljev, ki sicer niso vlagali na finančne trge.

Glede na to, da je splošna definicija finančne krize zelo široka, se je uveljavila klasifikacija, po kateri se krize delijo na tri osnovne tipe, in sicer na valutno krizo, bančno krizo in dolžniško krizo.

Pri **valutni krizi** se zaradi špekulativnega napada na valuto povzroči njeno znatno devalvacijo oziroma deprecijacijo ali pa državo prisili, da brani stabilnost deviznega tečaja s financiranjem iz deviznih rezerv ali s povišanjem obrestne mere (Mrak, 2002, str. 574).

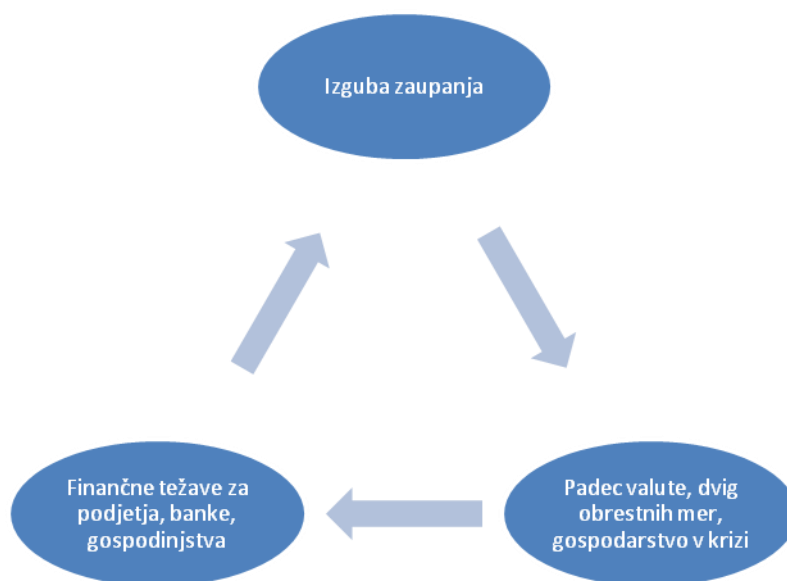
Do **bančne krize** pride, ko dejanski ali potencialni navali na banke ali njihova nesposobnost stalnega obnavljanja finančnih virov povzročijo nezmožnost teh subjektov za poravnavanje svojih obveznosti ali intervencijo države v obliki finančne pomoči bankam, s katero se želi preprečiti njihova nelikvidnost in tudi nesolventnost (Mrak, 2002, str. 574).

Dolžniška kriza, imenovana tudi fiskalna kriza, nastane, ko država ni več sposobna obnavljati starih kreditov ali zagotavljati svežih sredstev, zaradi česar je prisiljena v razglasitev moratorija na odplačevanje kreditov tujini ali v koordinirano reševanje problema s tujimi upniki, in to po navadi v obliki prestrukturiranja dolžniških obveznosti (Mrak, 2002, str. 574).

Pretekle finančne krize nas učijo naslednje (Kaj se lahko naučimo iz preteklih finančnih kriz, 2010):

- finančni trgi so nagnjeni k ciklom večjih rasti in padcev;
- ni finančne krize brez predhodnega pretiranega navdušenja vlagateljev zaradi odkritij novih tehnologij in odprtja novih trgov; to je pogosto povezano z množičnimi nakupi nedolžnih vlagateljev in špekulativnimi nakupi s posojili;
- pomembno je zaupanje vlagateljev v finančni sistem;
- centralne banke so v zadnjih 60. letih uspele preprečiti finančne krize v obsegu, v kakršnem so se krize pojavljale v stoletju pred tem. Tveganje finančne krize v globalnem smislu je relativno nizko, če je hitro ukrepanje posojilodajalca v skrajni sili;
- finančne krize so bolj verjetne v državah s fiksnimi menjalnimi tečaji in zlatom kot podlago;
- pogost sprožilec finančnih kriz ali evforij pred njimi so bili vojni spopadi;
- finančna kriza verjetno ne bo dolgotrajna, če nima večjega vpliva na realno ekonomijo;
- različni državni ukrepi, kot so poddržavljenje in podobno, so se ob finančnih krizah izkazali za dolgoročno škodljive razvoju finančnih trgov in nacionalnih gospodarstev;
- z razvojem kapitalskih trgov se je zelo povečalo število finančnih kriz na posameznih trgih njihovih segmentov;
- z globalno razpršitvijo premoženja se lahko vsak vlagatelj izogne tveganju finančne krize na posameznem trgu;
- prav tako so vpleteni mediji, ki delujejo zelo prociklično. Ti namreč v času napihovanja balonov spodbujajo navdušenje, v času večjih padcev tečajev pa širijo zgodbe o hudih izgubah.

Slika 1: Začarani krog finančne krize

Vir: P. Krugman, *Vrnitev ekonomika depresije in kriza leta 2008, 2009*, str. 95.

1.3.2 Opredelitev gospodarske krize

Gospodarska kriza oziroma depresija je daljše obdobje, ki ga označujejo visoka brezposelnost, nizka raven outputa in naložb, nizek poslovni optimizem, padajoče cene in pogosti stečajni. Običajne značilnosti gospodarskih kriz so (Samuelson & Nordhaus, 2002, str. 434):

- pogosto zelo upadejo potrošniški nakupi, medtem ko se zaloge avtomobilov in drugih trajnih dobrin nepričakovano povečajo. Ko se podjetja odzovejo z zmanjšanjem proizvodnje, pade tudi realni BDP. Kmalu močno padejo naložbe podjetij v tovarne in opremo;
- povpraševanje po delu se zmanjša. To je najprej očitno kot skrajšanje povprečnega delovnega tedna, temu pa sledita odpuščanje in posledično višja brezposelnost;
- ko se zmanjša output, se upočasnijo tudi inflacija. Ko se zmanjša povpraševanje po surovinah, hitro padejo tudi cene teh surovin. Plače in cene storitev pa običajno začnejo rasti počasneje;
- v recesiji močno upadejo tudi poslovni dobički. Ko vlagatelji začutijo poslovni zastoj, se posledično znižajo tudi cene delnic. V recesiji pa po navadi upadejo tudi obrestne mere, ker se zmanjša povpraševanje po kreditih.

Dejavniki gospodarske krize so različni. Delimo jih v dve skupini: zunanje (eksterne) in notranje (interne). Zunanji dejavniki so tisti, ki niso del ekonomskega sistema, kot so vojne, revolucije, volitve, cene nafte, odkritja zlata, migracije, odkritja novih ozemelj in naravnih virov, znanstveni napredek in tehnološke inovacije. Notranji dejavniki so

mehanizmi, ki povzročajo »samoustvarjajoče se« poslovne cikle znotraj ekonomskega sistema (Samuelson & Nordhaus, 2002, str. 435–437):

- pomemben primer je teorija multiplikatorja in akceleratorja, kjer hitra rast outputa spodbuja naložbe. Visoke naložbe spodbujajo višjo rast outputa in tako se proces nadaljuje, dokler ne dosežemo meje zmogljivosti gospodarstva. Pri tej meji se gospodarska rast upočasni. Počasnejša rast zmanjša naložbene izdatke in kopičenje zalog, kar povzroči recesijo. Proces deluje tudi nasprotno, dokler ne dosežemo najnižje točke. Potem se gospodarstvo stabilizira in spet obrne navzgor;
- denarne (monetarne) teorije poslovne cikle pripisujejo širjenju in krčenju rasti denarja in kredita. Pri tem načinu so denarni dejavniki glavni vir nihanja agregatnega povpraševanja;
- politične teorije poslovnih ciklov nihanja pripisujejo politikom, ki manipulirajo s proračunsko in denarno politiko, da bi bili vnovič izvoljeni;
- v teoriji ravnotežnih poslovnih ciklov gre za napačno zaznavanje gibanja cen in plač, kar ljudi zapelje, da ponujajo preveč ali premalo dela, kar vodi v cikle outputa in zaposlenosti;
- zagovorniki realnih poslovnih ciklov trdijo, da se lahko inovacije ali šoki produktivnosti v enem sektorju razširijo na preostalo gospodarstvo in povzročijo nihanja gospodarske dejavnosti.

1.4 Vzroki za nastanek sedanje krize

Sedanja kriza se je začela v ZDA z razraščanjem hipotekarnih posojil, kar se je preneslo na finančno področje ter nato v realno gospodarstvo, s čimer se je kriza razširila po vsem svetu.

Namesto, da bi posojilodajalec neposredno posodil denar posojilojemalcu za nakup nepremičnine, se je med njiju vrnilo večje število posrednikov, kot so hipotekarni posrednik, banka, originator (finančna skrbniška družba), upravljavec terjatve do začetnega posojilojemalca, upravljavec novega vrednostnega papirja, podjemnik, agencija za ocenjevanje bonitete in zavarovalnica. Vsak posrednik zahteva provizijo za svojo opravljeno storitev, kar pomeni, da stroški posla naraščajo. S pretvorbo osnovnega posojila v vrednostne papirje se je razpršilo tveganje in tako skrilo osnovni posel. Prodaja tveganj iz osnovnega posojila povečuje likvidnost v sistemu in celotno posojilno aktivnost skrije pred strogo kontrolo centralnih bank. Tako postane nadzor bank nepomemben, finančni in monetarni balon pa se napahuje zunaj sektorja teh bank (Štiblar, 2008, str. 86–87).

Celoten sistem je slonel na predpostavki, da bodo kupci nepremičnin odplačevali najeto hipotekarno posojilo, njihovo odplačevanje pa je slonelo na tem, da bodo cene nepremičnin še naprej rasle. Ko je v letu 2006 počil prvi nepremičninski balon, je bil to tudi pok finančnega balona in piramidni sistem se je porušil. Hipotekarni posojilojemalci so namreč

ugotovili, da je postalo njihovo posojilo večje od njihovih rednih prihodkov in da se je znižala tržna vrednost njihove nepremičnine. Posledično niso bili več sposobni redno odplačevati anuitet posojil. S tem pa tudi hipotekarne obveznice niso bile več servisirane in tranše novih izvedenih finančnih instrumentov, zadolžnice CDO (angl. *collateralized debt obligation*), v katere so bila zapakirana drugorazredna hipotekarna posojila, niso vračale obljubljenega. Njihovi imetniki (banke, finančne ustanove, fizične osebe, centralne banke) so jih začeli hitro prodajati, kar jim je še dodatno znižalo ceno, saj jih nihče ni hotel kupovati, ker niso vedeli, kaj vsebujejo (Štiblar, 2008, str. 90).

Banke imajo v aktivih neprodane obveznice, na pasivi pa depozite, ki jih deponenti želijo dvigniti v kriznih trenutkih. Posledično jim zmanjka likvidnosti, če je obseg danih posojil in kupljenih obveznic večji od obsega pridobljenih depozitov. Kapitala za pokritje razlike ni dovolj, zato se morajo dokapitalizirati ali pa jih kupijo druge finančne ustanove in jih dokapitalizirajo. Zadnja možnost je, da vstopi država in jih z dokapitaliziranjem nacionalizira. V krizi predvsem prevlada zadnja možnost: država mora prispevati sveži kapital, da se banke postavijo na noge in tako vrnejo k normalnemu poslovanju (Štiblar, 2008, str. 118).

Faze nastanka sedanje krize v ZDA so naslednje (Štiblar, 2008, str. 92–94):

- prvo znamenje krize se je pojavilo aprila 2007, ko je ob poku hipotekarnega balona v ZDA bankrotirala prva večja hipotekarna ustanova v ZDA. To je bil znak za zaostritev pogojev posojanja denarja na finančnem trgu, kar je pobralo še vso dodatno likvidnost, ki je bila dana v sistem po letu 2001 in je ustvarjala pogoje za napihovanje balona. Začetek padanja cen nepremičnin je povzročil začetek finančne krize;
- septembra 2007 je z navalom na britansko banko Northern Rock ta padla, čeprav so centralne banke ZDA, Velike Britanije, Švice in Nemčije že vnašale stotine milijard dolarjev in evrov dodatne likvidnosti v sistem. Padanje cen nepremičnin kljub temu ni bilo zaustavljeno;
- februarja 2008 so ZDA s 168 milijardami dolarjev davčnih povračil želele pospešiti končno povpraševanje, da bi se izognile gospodarski recesiji, kar je pomagalo le delno;
- v marcu 2008 je padla prva od petih velikih investicijskih bank v ZDA, Bear Stearns, ki jo je kupila J.P. Morgan ob dodatni denarni podpori ameriškega FED-a (angl. *Federal Reserve Bank*);
- v septembru 2008 so ZDA nacionalizirale dve največji hipotekarni finančni ustanovi, Fannie Mae in Freddy Mack, ki sta vključeni v zavarovanje več kot polovice od prek 1 trilijona dolarjev hipotekarnih posojil v ZDA. Zasebni lastniki, ki so ju malo pred tem privatizirali, so ju pripeljali do bankrota;
- 15. septembra 2008 sta padli naslednji dve veliki investicijski banki v ZDA, Merrill Lynch in Lehman Brothers. Bank of America je kupila prvo za 50 milijard dolarjev, druga pa je bankrotirala, in sicer jo je angleška banka Barclays kupila za drobiž, to je 1,75 milijarde dolarjev;

- naslednji dan v letu 2008 je ameriška vlada odobrila 85 milijard dolarjev dvoletnega posojila največji ameriški zavarovalnici AIG, da jo reši bankrota. Gre za nacionalizacijo, saj je v zameno dobila varščino v višini 80 % delnic. AIG je tudi svetovno največja zavarovalnica in je tako prevelika, da bi lahko propadla, saj bi to pomenilo propad svetovnega finančnega sistema;
- cene delnic Goldman Saks, največje investicijske banke v ZDA, so samo v enem dnevu padle za 12,5 %. Zaradi rastoče krize sta FED in finančni minister ZDA morala že dan po padcu banke Lehman Brothers tako znova posredovati, čeprav gre tukaj že za t. i. moralni hazard;
- padec se je v ZDA nadaljeval. V največjem bančnem stečaju v ameriški zgodovini so zvezni regulatorji prevzeli največjo hranilnico in posojilno ustanovo v ZDA, Washington Mutual, in jo prodali JP Morgan Chase, ki očitno postaja edino preživelo zatočišče v reševanju propadlih bank. 28. septembra 2008 je k reševanju 4. največje komercialne banke v ZDA Wachovia vstopila Citigroup, vendar jo je na koncu kupila največja banka z ameriške zahodne obale, Wells Fargo, in sicer za 15,1 milijarde dolarjev;
- ameriški kongres je 3. oktobra 2008 odobril 700 milijard dolarjev proračunskih sredstev za sistemsko rešitev ameriškega finančnega sistema in Wall Streeta. Uporabila naj bi se za nakup izvedenih finančnih instrumentov, ki ležijo nelikvidni v bilancah bank in finančnih ustanov, ter tako omogočili oblikovanje cene teh papirjev in povečali zaupanje vanje ter tako oživili denarni in posojilni trg;
- po sprejemu tega paketa so v ponedeljek 6. oktobra 2008 borzni indeksi na Wall Streetu padli za več kot 7 %, kar kaže na nezaupanje v uspeh finančnega paketa. Tudi realni sektor se je vse bolj poglobljal v recesijo;
- v oktobru 2008 so finančne injekcije končno uspele in ni prihajalo več do novih stečajev finančnih ustanov. Borzni indeksi so se po obdobju divjega nihanja iz dneva v dan ustavili šele v prvem tednu novembra 2008 na ravni, ki je bila do 40 % nižja od vrednosti konec leta 2007. Problem hipotekarnih posojil v ZDA in recesije v realnem gospodarstvu povsod po svetu pa še ni rešen.

Junija 2008 je Timothy Geithner, predsednik New York FED, v svojem govoru v newyorškem klubu ekonomistov poskusil pojasniti, kako je konec nepremičninskega balona lahko povzročil toliko finančne škode (Krugman, 2009, str. 161–162). Pojasnilo sledi v nadaljevanju.

Finančni sistem se je v času razcveta v temeljih spremenil. Neverjetno je zrasel delež sredstev zunaj klasičnega bančnega sistema. Ta nebančni finančni sistem je hitro narasel, zlasti na kreditnih in denarnih trgih. V začetku leta 2007 je skupna vrednost naložb v komercialne papirje, zavarovane s premoženjem, v papirje strukturiranih investicijskih institucij, v prednostne vrednostne papirje po avkcijem tečaju, ponudbene opcijske obveznice ter v blagajniške zapise na odpoklic in s spremenljivo obrestno mero narasla na približno 2,2 milijarde dolarjev. Sredstva, financirana za čez noč v tristranskih repo poslih,

so se povečala na 2,5 milijarde. Sredstva v hedge skladih so zrasla na okrog 1,8 milijarde. Skupna bilančna vsota petih takrat vodilnih investicijskih bank je skupaj znašala 4 milijarde dolarjev. V nadaljevanju je opozoril na veliko ranljivost novega sistema: obseg dolgoročno tveganih in sorazmerno nelikvidnih naložb, financiranih z zelo kratkoročnimi obveznostmi, je naredil mnoge nosilce in ustanove v tem paralelnem finančnem sistemu dovzetne za običajne navale na banke, te pa za razliko od bančnega sistema niso imele zaščite (zavarovanje hranilnih vlog), ki bi zmanjšala njihova tveganja.

Kriza, ki je nastala zaradi drugorazrednih hipotekarnih posojil na ameriškem trgu, se je hitro spremenila v krizo likvidnosti globalnih razsežnosti, saj so se kreditna tveganja, ki so povezana z listinjenjem teh posojil, razširila po vsem svetu. Ameriška finančna kriza je pravzaprav postala globalna finančna in gospodarska kriza, ki je za sabo potegnila ves svet. Kriza je tako povzročila splošno nezaupanje v finančne trge ter je močno vplivala na vrednost ameriškega dolarja. Prav tako je pokazala vpliv na realno gospodarstvo, saj so napovedi o gospodarski rasti čedalje slabše. MDS je ocenil, da se je svet znašel na robu recesije.

Povezanost finančnih trgov je v zdajšnjih časih močnejša, kot je bila v preteklosti. Finančne institucije ne delujejo samo na domačem trgu, ampak širijo svoje poslovanje na tuje trge. Zato so preoblikovale svoje produkte in tržijo vrednostne papirje, ki so zanimivi tudi za tuje vlagatelje. Za razvoj finančnega trga v Evropi je bila zelo pomembno uvedba evra in tako je nastal drugi največji finančni trg na svetu. Evropski finančni trg pa se še veča, saj se mu pridružujejo nove države članice. Finančna integracija je tudi pomembnejši dejavnik razvoja finančnih sistemov v Evropi.

Medsebojna povezanost mednarodnih finančnih trgov je vplivala na uporabo in razširitev novih finančnih instrumentov. Veliko evropskih finančnih institucij je vložilo v ameriške hipotekarne obveznice, ker so s tem želele zaslužiti in jim je to uspevalo vse do izbruha ameriške hipotekarne krize. Ta pa je prerasla v svetovno finančno krizo in v krizi so se znašle tudi te institucije.

Do sedanje finančne krize v ZDA verjetno sploh ne bi prišlo, če ne bi bilo prejšnje gospodarske krize iz obdobja 2000–2001, ko se je razpočil ameriški tehnološki kapitalski balon, in če ne bi prišlo do napada na Svetovni trgovinski center septembra 2001. Ameriške zvezne rezerve so v želji, da pomagajo ameriškemu gospodarstvu k čim hitrejšemu okrevanju, znižale vodilno obrestno mero na zgodovinsko nizko raven 1 %. Ameriške banke naenkrat niso vedele, kam z vso presežno likvidnostjo skorajda brezplačnega denarja. Da bi se ga znebile, so dale kredite vsem, ki so premogli vsaj osebno izkaznico. Kasneje se je pokazalo, da so ga dajale tudi dolgoročno nesolventnim posameznikom, zato so začele z izdajo obveznic s kritjem v hipotekah na stanovanjih, ki so jih veselo prodajale naprej. Donosnost teh obveznic je bila ob nizki vodilni obrestni meri neverjetna. Najprej so prevladale nad ameriškim finančnim sistemom, nato pa še nad

evropskim. Zgodba se je začela podirati, ko so ameriške zvezne rezerve začele dvigovati obrestno mero, da bi ohladile pregreto gospodarstvo, in je odplačevanje kreditov postalo predrago za osebe z nizkimi dohodki (Damijan, 2010).

Glavni razlogi za razvoj finančne krize so bili problematična vloga ratingovskih agencij v ocenjevanju bonitete kompleksnih finančnih instrumentov, slabosti v nadzoru nekaterih delov finančnega sistema, agresiven model upravljanja oziroma vodenja finančnih institucij, večja dostopnost posojil in visoka rast nepremičnin (Primorje, d. d., 2009). Kovač (2007) je mnenja, da se je piramida slabih finančnih posojil in institucionalne finančne mreže množila po zgledu finančnih verig, slabi krediti pa so izpodrivali dobre. Drugorazredni hipotekarni krediti so postali prvorazredni nosilci donosov, ki so na borzi privabljali investicijske in hedge sklade. Zadeva je delovala odlično, dokler so bili dolžniki sposobni odplačevati in dokler ni prišlo do poka mehurčka stanovanjskih cen.

V Tabeli 1 so prikazani odpisi bank, največ je bilo odpisov predvsem v ameriških in evropskih bankah, delež v Aziji pa je bil relativno zanemarljiv. Zanimiv je tudi podatek o dokapitalizaciji bank, na osnovi česar je mogoče sklepati, da so banke zbrale 74 % kapitala nasproti odpisanim terjatvam, kar kaže na slabšanje njihove kapitalne ustreznosti. V boljšem stanju so z ozemeljskega vidika evropske banke, ki so zbrale 78 % kapitala v razmerju z odpisanimi terjatvami, ameriške banke pa manj, to je 69 %.

Tabela 1: Dejanske izgube zaradi finančne krize

MRD USD (TEKOČE CENE)	ODPISI IN IZGUBE BANK	DOKAPITALIZACIJE BANK
Evropa	227	177
Amerika	339	235
Azija in Bližnji vzhod	24	22
Skupaj	591	434

Vir: V. Rant, Anatomija globalne finančne krize, 2008, tabela 2.

1.5 Vpliv krize na Slovenijo

Kot navaja Štiblar (2008, str. 137), so se kot ranljivosti finančnega in realnega sektorja gospodarstva Slovenije pokazale naslednje:

- veliko povečanje zunanjega dolga do tujine, in sicer zaradi negativne tekoče bilance in najemanja posojil za vlaganje v tuje vrednostne papirje;
- posojilna aktivnost bank je prevelika, za rast domačega nepremičninskega balona je nastalo razmerje 1 : 6 med posojili in depoziti bank;
- znižanje obrestnih mer za depozite v bankah, kar je povzročilo, da so ljudje višek denarja preusmerili iz bank na kapitalski trg, ki je utrpel padce cen.

Ker so se Slovenci zaradi znižanih obrestnih mer v bankah preusmerili na kapitalske trge, se je trden bančni vir v depozitih zelo zmanjšal, posledično so se banke vse bolj zadolževale v tujini, na drugi strani pa so s povečanjem posojil prebivalcem in podjetjem še dodatno podpirale borzno euforijo in postale so investicijske banke. Banke za finančne špekulacije ali prevzeme ne bi smele uporabiti sredstev, ki so jih dobile za podporo, posojila pa bi tudi morala biti pogojevana. Enako kot finančna kriza je tudi realna recesija v Sloveniji pokazala svoje znake: napovedano ali dejansko odpuščanje delavcev, zmanjšanje izvoznih naročil, padanje prodaje, padanje borznih indeksov. S tem, da je tudi bančni posojilni krč začel širiti recesijske tendence (Štiblar, 2008, str. 142–143).

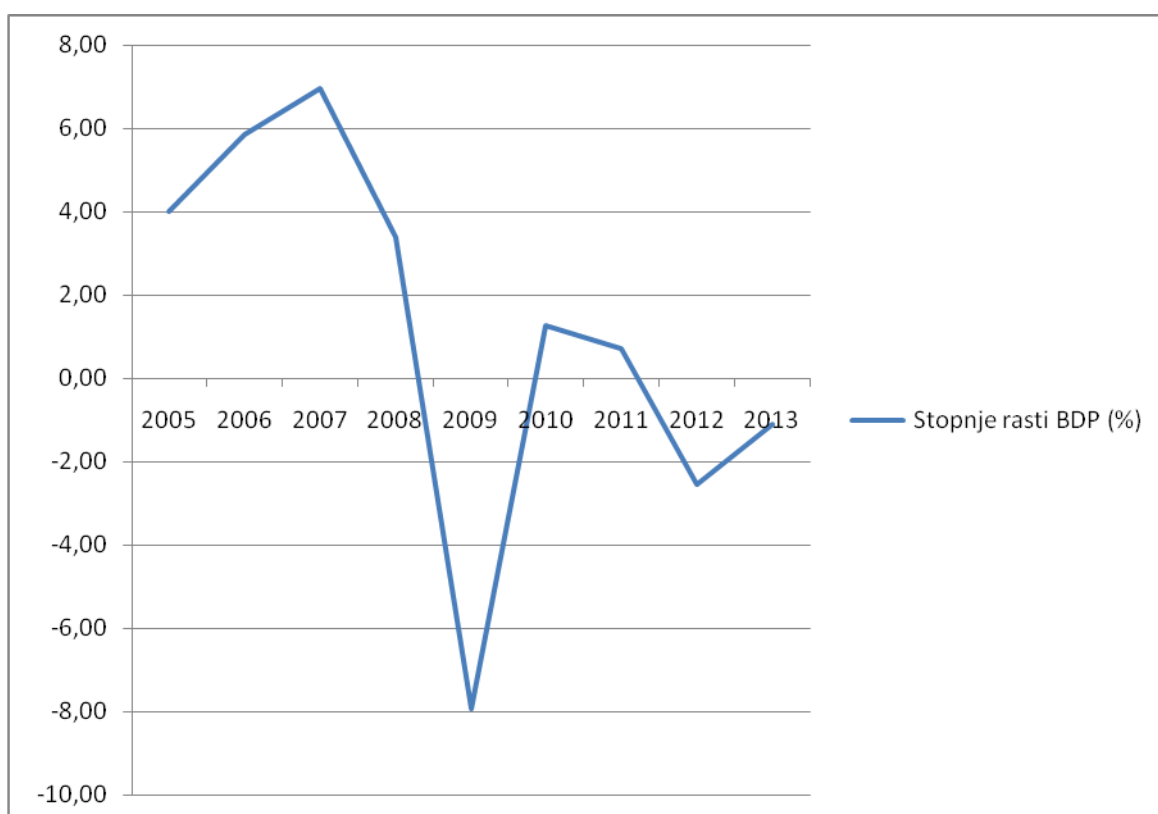
Kriza je našo državo močno prizadela, posebej skozi izrazito znižanje stopnje rasti gospodarstva in naraščajočo brezposelnostjo. V strategijah izhoda iz krize bo Slovenija izpostavljena vsaj dvema izzivoma. Ker nima več lastne monetarne in tečajne politike, bo morala nastopiti z ožjo izbiro instrumentov zlasti pri razvojni in fiskalni politiki. Imetje evra nam je izredno pomagalo neposredno po izbruhu krize, saj smo tako lažje nadzorovali likvidnostne težave. Euro pa bo na srednji rok pomenil tudi težavo za hitrejše obnavljanje gospodarske rasti. Brez dvoma bodo nekatere države v Evropski uniji (v nadaljevanju EU) z lastnimi valutami lahko povečevale svojo mednarodno konkurenčnost z depreciacijo domače valute, medtem ko naši izvozniki tega ne bodo mogli (Mrak, 2009).

Mrak (2009) je tudi mnenja, da Slovenija obdobja visoke gospodarske rasti ni izrabila za prestrukturiranje odhodkovne strani javnih financ. Namesto da bi si zagotovili zaloge, smo komaj zagotavljali dovolj finančnih virov za naraščajoče odhodke. Tako bi bili v boljšem javnofinančnem položaju, če bi vstopili v krizo z vsaj 2 % presežkom v javnih financah. Javnofinančni položaj Slovenije se je tako v letu 2009 poslabšal za okrog 5 odstotnih točk BDP-ja glede na leto prej, razlogi za to pa so predvsem padec prihodkov zaradi nižje gospodarske rasti, večji izdatki zaradi reforme plač v javnem sektorju in rast izdatkov za ukrepe, ki jih je sprejela država zaradi gospodarske krize. Dolgoročni javnofinančni problem naše države, ki je rezultat zelo neustrezne prebivalstvene strukture, se posledično

s to krizo spreminja v srednjeročni izziv, kar pomeni, da je temeljita reforma odhodkovne strani javnih financ zelo nujna.

V Sliki 2 je prikazano gibanje stopnje rasti BDP-ja v Sloveniji, izraženo v odstotkih od stalnih cen preteklega leta. BDP je v letih pred krizo rasel in dosegel največji porast na 7 % v letu 2007. Nato je dosegel dno, -7,9 % v letu 2009, ter se v letu 2010 popravil na 1,3 %, kar je bilo predvsem posledica velikega izvoza. Sledilo je spet padanje rasti BDP-ja na -2,5 % v letu 2012 ter izboljšanje za več kot polovico v letu 2013.

Slika 2: Stopnje rasti BDP-ja v Sloveniji

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, Bruto domači proizvod, letni podatki, 2014.

2 POJEM GLOBALIZACIJE IN NJENE ZNAČILNOSTI

2.1 Opredelitev pojma

Imamo obilico definicij pojma globalizacija. Nekatere se osredotočajo samo na ekonomsko globalizacijo, druge pa obsegajo tudi njene neekonomske razsežnosti. Mešajo se dejavniki in pojavne oblike globalizacije, ki so le enodisciplinarni, medtem ko je globalizacija že po definiciji multidisciplinarna. Rizman poudarja, da gre pri globalizaciji za novo družbeno paradigmo ter da se je treba izogniti preveč poenostavljenim obravnavam globalizacije.

Pod tem pojmom razume intenzifikacijo svetovnih družbenih procesov, ki med seboj povezujejo tudi najbolj oddaljene kraje na planetu (Svetličič, 2004, str. 19).

Scholte je definicije globalizacije razdelil v 5 skupin (Svetličič, 2004, str. 20–21):

- razumevanje globalizacije v pomenu internacionalizacije, kar ni nič drugega kot oznaka za procese naraščajoče mednarodne izmenjave in medsebojne odvisnosti;
- definicija globalizacije kot liberalizacija, kar je druga beseda za procese mednarodnega ekonomskega povezovanja;
- enačenje globalizacije z univerzalizacijo pomeni planetarno sintezo kultur in globalni humanizem;
- izenačenje globalizacije z vesternizacijo ali modernizacijo, kjer gre za širjenje ključne družbene strukture modernosti (kapitalizem, racionalizem, industrializem in druge) po vsem svetu;
- globalizacija kot deteritorizacija ali širjenje supraterritorialnosti, ki pomeni, da družbenega prostora ne obvladujejo več teritorialni prostori, razdalje in meje.

Krugman (2009, str. 34–35) je mnenja, da se je vse spremenilo z globalizacijo, da je prenos tehnologije in kapitala iz držav z drago delovno silo v države s poceni delovno silo povzročil naraščanje izvoza delovno intenzivnih panog tretjega sveta. Zaradi nekakšne kombinacije dejavnikov, kot so boljša komunikacija, manjše carinske ovire, nudenje cenejših letalskih linij, so se zmanjšale slabosti proizvodnje v državah v razvoju. Sicer je pod enakimi pogoji še zmeraj bolje proizvajati v razvitem svetu, kot so znane zgodbe podjetij, ki so proizvodnjo preselila v vzhodno Azijo ali v Srednjo Ameriko in so se po tem, ko so izkusila slabe strani gospodarstva tretjega sveta, odločila za preselitev te nazaj. Obstaja pa več gospodarskih panog, v katerih imajo države v razvoju zaradi nizke cene delovne sile konkurenčne prednosti in so lahko tako zavzele svetovne trge. Primer so države, ki so se prej ukvarjale s pridelavo jute ali kave, zdaj pa proizvajajo športno obutev in obleke.

Globalizacija je lahko definirana tudi kot povečanje integracije ekonomij, odražena s povečanjem trgovinskih, kapitalskih, investicijskih in selitvenih tokov. Čeprav je izrazito povečanje življenjskih standardov povezano z globalizacijo, pa te koristi niso enakomerno razporejene po vsem svetu. Gibanje kapitala, finančnih sredstev in finančnih korporacij iz njihovih domačih dežel v ostali svet je del finančne globalizacije. Proces finančne globalizacije je povezan s povečanjem položajev tujih sredstev in obveznosti (Moshirian, 2008, str. 473).

Brez globalizacije in odprtih tujih trgov za naše proizvode in storitve bi danes živeli na ravni blaginje izpred enega stoletja. Z globalizacijo, trgovinsko, finančno, kapitalsko in tudi transportno, ki ima na splošno izjemno pozitivne učinke, smo ves čas izpostavljeni tveganju. Ob nizkih cenah računalnikov se moramo hkrati boriti s poceni kitajsko

konkurenco pri drugih izdelkih in se bati prihodnjih ameriških gospodarskih ciklov. Ob ugodnostih, ki smo jih deležni, moramo vzporedno računati tudi s povečanim tveganjem, to je, da lahko pričakujemo naslednjo svetovno gospodarsko krizo (Damijan, 2010).

Globalizacija je torej (Svetličič, 2004, str. 22):

- večdimenzionalen proces, ki vključuje ekonomske, politične in kulturne prvine;
- globalna internacionalizacija dejavnosti, kot so trgovina, tuje neposredne naložbe in mednarodno ekonomsko sodelovanje na vseh pomembnih trgih;
- globalno usklajevanje in povezanost dejavnosti na nov način (globalna sopovezanost);
- proizvodnja enakih izdelkov za domačo in tujo rabo;
- naraščanje deleža tujih sestavin v proizvodih za doma in za izvoz.

2.2 Vzroki za globalizacijo

Globalizacija se je začela že veliko pred krščanstvom in je bila že zelo razvita, preden je Kolumb odkril novi svet. Začetki moderne globalizacije segajo v razsvetljenstvo v Franciji v 18. stoletju, globalizacija 19. stoletja pa se je začela z britansko svobodno trgovino. Prava globalizacija se je začela z intenzivno, obsežno mobilnostjo dela in kapitala okrog leta 1870. Ni pa imela vedno enake vsebine. Najprej so bili pretoki blaga, potem migracije delovne sile, nato kapitala in na koncu znanja. Kapitalski pretoki so bili najprej v obliki posojil, šele nato v obliki tujih neposrednih naložb. Ločimo tri faze sodobne internacionalizacije industrijske dejavnosti. V 1. fazi je bila trgovina glavni dejavnik (po 2. svetovni vojni). Po letu 1950 je bila 2. faza, ki so jo zaznamovale tuje neposredne naložbe. V 80. letih pa je prišlo do začetka moderne globalizacije (Svetličič, 2004, str. 25–26).

Večja stopnja globalizacije gospodarstev po svetu in s tem kapitalskih trgov je verjetno v spremenljivosti ekonomij 19. stoletja. Takratni trgi so bili med seboj manj povezani in industrializirani v primerjavi z današnjimi, tudi prilagoditve niso bile tako zelo nujne, zato je bila prerazporeditev kapitala med državami in sektorji ustrezno lažja. Kot je bila za 1. obdobje globalizacije značilna globalizacija prednosti, kar je bila posledica industrijske revolucije, je za 2. obdobje značilna globalizacija informacijskih tehnologij in informatike, katere prednosti se uporabljajo na mednarodnih finančnih trgih. Čeprav procesa finančne globalizacije in ekonomskega povezovanja ne tečeta vedno usklajeno, je med njima tesna povezava. Povečan obseg mednarodnega trgovanja je vzrok ekonomskega povezovanja, ki ga moramo obravnavati skupaj s finančno globalizacijo (Vojinovič, 2004, str. 42–43).

Siebert (2009, str. 20) je mnenja, da so vzroki za globalni proces znižanje prevoznih in komunikacijskih stroškov v preteklih 70 letih, tehnološka revolucija v informacijski tehnologiji in razširitev spleta po vsem svetu, tudi zmanjšanje političnih teženj po koncu hladne vojne, regionalni dosežki po integraciji, kot je primer v Evropi, krepitev

multilateralnih trgovinskih dogovorov, še posebej v 90. letih, radikalna sprememba politike v centralni in vzhodni Evropi po padcu železne zaves, odprtje Kitajske, sprememba usmeritve stran od komunistične ideologije v mnogih razvijajočih se državah, propad apartheida v Južni Afriki, sprememba v političnih strategijah v razvijajočih se in na novo industrializiranih državah glede na razvoj in zunanjo trgovino in deregulacija pomembnih sektorjev v razvitih državah, vključno s privatizacijo državnih podjetij, ki vsebuje tudi predstavitev novih lastniških pravic.

Čeprav nekateri dokazujejo, da je Kolumb začel proces globalizacije, se večina raziskovalcev strinja, da je industrijska revolucija v 19. stoletju prispevala k 1. valu globalizacije v obdobju od 1870 do 1914. 1. svetovna vojna pa je 1. val pripeljala h koncu. 2. val globalizacije se je začel po 2. svetovni vojni okrog leta 1960 in še vedno smo v tem 2. valu. Medtem ko je v 1. valu globalizacije prihodek na prebivalca za te države, ki so bile vključene v svobodno trgovino in odprto ekonomijo, narasel in se je razlika med dohodki med državami zmanjšala, so države, ki so se izognile temu procesu, dosegle nižji prihodek na prebivalca kot pred tem. Najboljši primer je Kitajska, katere prihodek na prebivalca je upadel med letoma 1870 in 1914. Podobno je v 2. valu globalizacije globalna ekonomija delovala na ta način, da sta 2 milijardi prebivalstva na svetu živeli z manj kot 2 dolarjema na dan. Po drugi strani pa so izboljšave v zdravstvu in izobrazbi, ki so bile spodbujene z globalizacijo, revnim narodom omogočile izkoristiti napredek pri bogatejših narodih. Na ta račun se je pričakovana življenjska doba dramatično povečala in izboljšala se je raven pismenosti (Moshirian, 2008, str. 473).

Ključni vzrok za globalizacijo je pravzaprav razširitev svetovne trgovine z odpravo in zmanjšanjem trgovinskih ovir, kot so uvozne tarife. Veliki uvozniki potrošnikom nudijo široko paleto blaga po najnižjih cenah in omogočajo močne spodbude domači industriji, da ostane konkurenčna. Izvoz, ki je vir ekonomske rasti za države v razvoju, spodbuja ustvarjanje novih delovnih mest, saj je tako omogočena prodaja prek njihovih meja. Trgovina tako spodbuja gospodarsko prilagodljivost, medtem ko večji uvoz pomaga izravnati negativne pretrese v domači ponudbi. Večja odprtost spodbuja tudi tuje naložbe, ki nudijo zaposlitvene možnosti domačim delavcem in novo tehnologijo, ki omogoča večjo produktivnost (Issues Brief, 2008).

2.3 Značilnosti globalizacije

Med najpogostejšimi značilnostmi globalizacije zasledimo (Svetličič, 2004, str. 22–23):

- rastoči delež trgovine in tujih neposrednih naložb v BDP;
- hitrejšo rast mednarodne trgovine od BDP-ja ali prodaj lokalnih podružnic v primerjavi z izvozom;
- povečan pomen tujih neposrednih naložb in mednarodne proizvodnje;
- rastoč delež mednarodnih storitev;
- nastanek povezanih finančnih trgov;
- rastoč pomen ekonomij obsega in ekonomij skupne proizvodnje ter razdelitve;
- pomemben vpliv tehnologije na mednarodno trgovino in druge oblike gospodarskega sodelovanja;
- naraščajočo oligopolizacijo svetovnega trga.

V zadnjih nekaj desetletjih so se spremenili viri konkurenčnosti, kot navaja Svetličič (2004, str. 130):

- pred letom 1960 se je tekmovalo predvsem na osnovi razpolaganja s cenenimi surovinami in energijo;
- po letu 1960 se je tekmovalo s cenanim delom;
- v 70. letih so na pomenu pridobile ekonomije obsega in s tem kapitalna intenzivnost;
- v 80. letih je tehnologija postala temeljni vir konkurenčnosti;
- v 90. znanje in informacije na splošno;
- po letu 2000 pa na pomenu pridobivata omrežje in hitrost.

Globalizacija se občuti predvsem v povečanju transakcij na svetovnem trgu in razvoju informacijsko-komunikacijskih tehnologij. Znižani stroški so omogočili menjavo blaga, informacij, kapitala in znanja, kar je povzročilo medsebojno odvisnost ljudi in procesov. Ljudje tako živimo v svetu brez meja, saj se prostor na ta način čedalje bolj krči, namesto globalnih razlik v preteklosti se pojavljata prosta menjava in sodelovanje med ljudmi z vsega sveta. Globalizacija je pravzaprav proces, ki se mu je nemogoče izogniti, ampak se mu je mogoče le bolj ali manj uspešno prilagoditi (Vloga žensk v globalizaciji in antiglobalističnih gibanjih, 2009).

Na svetu je zelo veliko proizvodov, ki ustrezajo številnim posameznikom, kar pomeni, da imajo na videz enak okus. Vendar pa je tukaj še drugi vidik. Poleg globalizacije sta pomembna tudi pomen lokalizacije in povezovalni proces med njima. Vsaka globalizacija je namreč zajeta v neki lokalni družbi, v sociologiji to označuje pojem Rolanda Robertsona – glocalizacija. Globalnosti, v kateri živimo in je preprejena z lokalnimi značilnostmi, brez globalizacije verjetno ne bi bilo. Danes nam je namreč poleg proizvodov svetovnih

korporacij dana tudi možnost, da spoznamo lokalizacije, pisanost in posebnosti oddaljenih dežel. Večinoma gre za okolja, kjer se govori o konceptih, kot so imperializem, zahodizacija, mcdonaldizacija in drugo (Globalizacija – tema 21.stoletja, 2009).

Stiglitz (2006, str. 9) pravi, da globalizacija zbuja 5 dvomov:

- globalizacija poteka po nepravičnih pravilih, s katerimi pridobivajo industrijsko razvite države;
- globalizacija promovira zlasti materializem in materialne vrednote ter zanemarja druge vrednote (npr. skrb za okolje);
- zmanjšuje suverenost držav v razvoju in jim spodkopava demokracijo, to je, da samostojno sprejemajo odločitve;
- zaradi globalizacije so nekatere države v slabšem položaju;
- globalizacija vsiljuje ameriški ekonomski in kulturni sistem.

Siebert (2009, str. 20–25) razlikuje med 8 različnimi kanali medsebojne odvisnosti v zvezi z globalizacijo. 1. kanal je okrepljena izmenjava blaga in storitev na svetovnih produktih trgih, kar je posledica tega, da narodna gospodarstva postanejo bolj odprta (merjeno kot izvozni delež v BDP-ju) in da se ekonomske razdalje krčijo. 2. kanal vsebuje povezanost državnih makroekonomij v izrazih ekonomske rasti in poslovnih ciklov. Povezava deluje skozi menjavo, in to na ponudbeni in povpraševalni strani, ter tudi glede na spremembe cen, vključujoč menjalni tečaj, in prek sprememb v pričakovanju. 3. kanal, vključujoč globalni dejavnik trgov, dejavnike proizvodnje – kapital, tehnologijo in visoko kvalificirano delovno silo – je postal bolj mednarodno mobilni. Tuje neposredne naložbe, vključujoč ekološke naložbe in pridobivanje podjetij, rastejo hitreje kot trgovina, medtem ko je širjenje svetovne trgovine preseglo povečanje svetovne produkcije. Vedno bolj koristen 4. kanal zadeva povezavo med ekonomskimi aktivnostmi znotraj konteksta naravnega okolja in drugimi netrgovskimi sistemi. Onesnaženje se na primer giblje od ene do druge države skozi rečne sisteme in skozi ozračje. V 5. kanalu se cene sredstev določijo s pomočjo finančnih trgov in tako portfelj kapitala postane izredno mobilni. V resnici pa se portfelj kapitala odziva na nove podatke v trenutku in se lahko seli po svetu z enega finančnega trga na drugega s pritiskom gumba. 6. kanal vključuje komunikacijske tokove. Informacije se lahko prosto širijo s pomočjo medijev in svetovnega internetnega spleta po skoraj vseh državah in ljudje so na ta način informirani o tem, kaj se dogaja po svetu. V 7. kanalu je funkcija koristnosti ljudi razširjena prek državne meje. Primer je pripravljenost ljudi v Evropi in ZDA glede prispevanja denarja za posledice azijskega cunamija konec leta 2004. 8. in zadnji kanal vsebuje medsebojne odvisnosti, ki prevladujejo v političnem prostoru, odkar politični instrumenti, izbrani v eni državi, lahko negativno ali pozitivno vplivajo na druge ekonomije.

Kot ugotavlja Soros (1999, str. 106–108), je značilna poteza globalnega kapitalističnega sistema prosto gibanje kapitala. Za globalno gospodarstvo ni dovolj mednarodna trgovina z

dobrinami in storitvami, ampak morajo biti izmenljivi tudi proizvodni dejavniki. Za ekonomsko integracijo je zaslužna mobilnost kapitala, informacij in podjetnosti. Razvoj mednarodnih kapitalskih trgov se je ne glede na občasne krize stopnjeval do točke, na kateri jih lahko opišemo kot resnično globalne. Gibanja menjalnih tečajev, obrestnih mer in cen delnic v različnih državah so med seboj namreč tesno povezana.

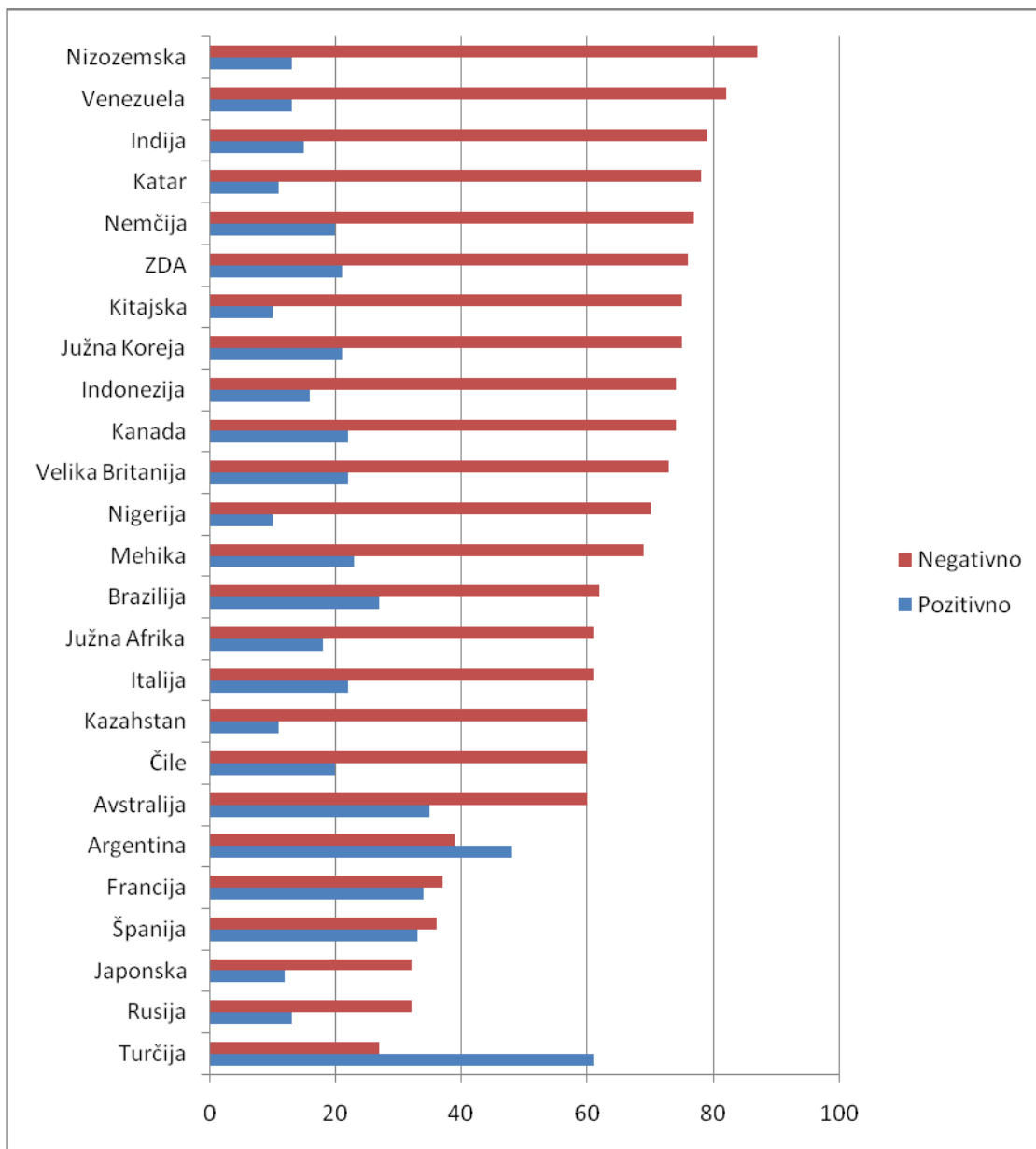
2.4 Vplivi in dejavniki globalizacije

Dejavniki, ki vplivajo na globalizacijo, so: tehnološki razvoj na področju informacijske in komunikacijske tehnologije ter transporta, ekonomski dejavniki in politične spremembe. Pri tehnološkem razvoju so pomembni predvsem razvoj informacijske tehnologije po 2. svetovni vojni (telefonija, računalništvo, internet, mobiteli, optični kabli) ter spremembe v gospodarstvu, kar povzroči hitro širjenje informacij. S tem razvojem se zmanjša vpliv prostorske in časovne oddaljenosti in prav tako širjenje kulturnega vpliva zahodne/ameriške kulture, posledica česar je »amerikanizacija« družbe. Za ekonomske dejavnike je značilno globalno gospodarstvo, ki se ne ustavi znotraj mej držav, ampak gre za globalni ekonomski trg. Tudi mednarodni trgovski sporazumi, multinacionalne korporacije in elektronska ekonomija (upravljanje kapitala s klikom miške) so pomembni členi. Navsezadnje pa gre za soodvisnost svetovnih gospodarskih trgov, kar se vidi predvsem v razširjenosti sedanje finančne krize po vsem svetu. Politične spremembe so bile padec komunizma/socializma v vzhodni Evropi in s tem širjenje kapitalistične ureditve, širitev mednarodnih organizacij in pomen nacionalnih držav (primer države v EU).

Leta 2001 je Svetovni gospodarski forum izvedel največjo javnomnenjsko raziskavo o vplivu globalizacije, ki je odražala posledice te po 11. septembru. Anketa je zajela 25.000 potrošnikov iz 25 držav. Večina jih meni, da ima globalizacija pozitiven vpliv na vsakdanje življenje, predvsem v evropskih državah, Severni Ameriki in v nekaterih najrevnejših azijskih državah. Največje nasprotovanje globalizaciji je navzoče v državah s političnimi in gospodarskimi krizami (Turčija, Argentina). Negativen vpliv globalizacije je opazen predvsem pri varstvu okolja, osebem standardu in odprtosti novih delovnih mest. Tudi neučinkovitost politike MDS-ja, pri kateri je bilo zanemarjeno mikroekonomsko okolje, kot so podjetniška konkurenčnost, rast podjetij in socialni kapital, je zaznana (Stanovnik, 2002).

V Sliki 3 je prikazano mnenje 25.000 anketirancev iz 25 držav na 6 kontinentih, kar predstavlja 67 % vse svetovne populacije. Globalizacija je definirana kot rast trgovine med državami v blagu in storitvah ter naložbah, podatki pa so prikazani v odstotkih.

Slika 3: Vpliv globalizacije na potrošnike

Vir: *The World Economic Forum Poll, 2002.*

Kot ne obstaja neka splošna definicija globalizacije, tudi ni nekega splošnega dejavnika globalizacije, večina pa se osredotoča na ekonomske dejavnike. Makroekonomski dejavniki so najbolj poznani. Pravzaprav je dramatični porast vrednosti mednarodne trgovine velikokrat naveden kot dokaz globalizacije. V obdobju po 2. svetovni vojni je trgovina naraščala veliko hitreje kot proizvodnja. Dodaten dokaz naraščanja pomembnosti trgovine je tudi v izvozu in uvozu med državami. Mikroekonomski dejavniki imajo opravka s tehnološko revolucijo, ki se odraža v naraščanju prevlade transnacionalnih korporacij, ki imajo omogočen dostop do zadnjih inovacij v tehnologiji. Te korporacije so povečale svoj delež v globalni proizvodnji in trgovini prav na račun razvoja transporta,

komunikacije, robotizacije produktivnih linij in elektronike v zadnjih nekaj desetletjih. Širitev transnacionalnih korporacij je v povezavi z globalizacijo kultur in medijev, saj so isti proizvodi na voljo vsepovsod po svetu, pa naj gre za hrano, oblačila, glasbo in televizijske programe. V tesni povezavi s kulturnimi kanali pa niso samo gospodarske politike, ki so se razširile po vsem svetu, ampak tudi politične vrednote in institucije (Stallings, 2001, str. 10–13).

Na globalni ravni kitajska gospodarska eksplozija ne bi mogla nastati brez odprtega ameriškega trga in prav tako si ZDA ne bi mogle dovoliti velikega primanjkljaja, če ga ne bi financirala Kitajska prav z nakupi ameriških vrednostnih papirjev. ZDA so tako zdaj v navidezni in zelo občutljivi simbiozi. Hitro porušenje te simbioze bi utegnilo uničiti tudi globalno gospodarstvo. Mnogi Američani so zaradi odvisnosti od kitajskega kapitala prestrašeni. Globalizacija je tako izredno povečala dobičke ameriških korporacij, načela pa je tudi domačo gospodarsko jedro in socialno stabilnost. Zaradi nje so se na noge postavile nove globalne supersile (kot so Brazilija, Rusija, Indija in Kitajska, znane pod imenom BRIK), razvite države pa je naredila občutljive za finančne krize (prej značilne za nerazvite države), saj so postale odvisne od pritoka svežega kapitala (Damijan, 2013).

Nahtigal (2005, str. 94) na osnovi analiz razlikuje med naslednjimi vplivi globalizacije:

- državno nagnjenost k zagotavljanju industrijske politike in socialnega protekcionizma povečujejo ekonomska odprtost in političnoekonomski procesi globalizacije;
- globalizacija pospešuje institucionalno zблиževanje in povečuje institucionalno prilagodljivost držav na ta način, da se oblikujejo podobne vsebinske lastnosti ekonomskih sistemov in modeli razvojev;
- globalizacija strategije in politike z vidika mednarodne konkurenčnosti držav zahteva poti, ki bodo izboljšale konkurenčno okolje, izkoristile konkurenčne prednosti, dosegle bistvene cilje uravnoveženega razvoja v gospodarstvu, socialni in okolju.

Svetličič (2008, str. 21) je mnenja, da so učinki globalizacije naslednji:

- število revnih se z razvojem zmanjšuje, prepad do bogatejših pa povečuje;
- prihaja do konvergence dohodkov na račun hitre rasti novih gospodarstev, a zaradi povečevanja razlik znotraj držav kljub velikemu porastu srednjega sloja v državah v razvoju;
- rešitev ni beg od svetovnega trga, ampak je rešitev integracija in rast ob ustreznih institucijah in uspešnih politikah prerađdelitve, ob bolj odzivnem upravljanju, manjšem protekcionizmu in višanju izobrazbene ravni.

Nekateri od dejavnikov, ki kažejo, kako so blago, kapital in ljudje postali bolj globalizirani, so (Issues Brief, 2008):

- vrednost trgovine (blaga in storitev) je kot odstotek svetovnega BDP-ja narasla z 42,1 % v letu 1980 na 62,1 % v letu 2007;
- tuje neposredne naložbe so narasle s 6,5 % svetovnega BDP-ja v letu 1980 na 31,8 % v letu 2006;
- stanje mednarodnih terjatev (kot so bančna posojila) so narasla z 10 % svetovnega BDP-ja v letu 1980 na 48 % v letu 2006;
- število tujih delavcev se je povečalo z 78 milijonov v letu 1965 na 191 milijonov v letu 2005 (v odstotkih je to z 2,4 % svetovnega prebivalstva na 3,0 %);
- število mednarodnih telefonskih klicev (na prebivalca) je naraslo s 7,3 % v letu 1991 na 28,8 % v letu 2006.

V Tabeli 2 je prikazana približna ocena bilance pridobitnikov in oškodovancev globalizacije, ki jo je pripravil Streeten. Nekateri kazalniki razvoja, kot so šolanje, pričakovana življenjska doba in smrtnost dojenčkov, so se v zadnjih desetletjih zelo izboljšali. Po drugi strani pa so tehnološke spremembe, velika konkurenca na trgu blaga in delovne sile ter ekonomske spremembe pripomogle k večji revščini, negotovosti glede delovnih mest, slabšanju socialne podpore in upadanju vrednot.

Tabela 2: Bilanca globalizacije

GLOBALIZACIJA JE DOBRA ZA	GLOBALIZACIJA JE SLABA ZA
Japonsko, Evropo, S Ameriko, V in JV Azijo (do l. 1997)	Afriko (razen Mauritiusa in Bocvane), L. Ameriko (razen Čila in Kostarike)
proizvodnjo	zaposlenost
ljudi s sredstvi	ljudi brez sredstvi
dobiček	plače
visoko kvalificirane ljudi	nizko kvalificirane ljudi
posojilodajalce	posojilojemalce
velika podjetja	mala podjetja
moške	ženske, otroke
globalne trge	lokalne skupnosti
globalno kulturo	lokalno kulturo
poslovneže, ekonomiste	okoljevarnostnike, delavce, kmete, zagovornike demokracije

Vir: P. Streeten, Globalisation: Threat or Opportunity, 2001, str. 65.

2.5 Globalizacija kot ekonomski pojem

Proces ekonomske globalizacije, to je vedno večje soodvisnosti svetovnega gospodarstva, poteka že zelo dolgo. Ekonomsko globalizacijo bi opredelili kot vedno večjo soodvisnost in povezanost med gospodarstvi različnih držav in regij sveta. Večina uspešnih podjetij danes deluje globalno ali vsaj na večjih regionalnih trgih. Na ekonomske globalizacijske trende so vplivali predvsem: liberalizacija trgovine z blagom in s storitvami, sprostitev nadzora kapitalskih tokov, znižanje transportnih stroškov, razvoj tehnologij (interneta in elektronske trgovine), ki uporabnikom omogoča lažjo dostopnost do proizvodov in storitev na različnih koncih sveta, kar povečuje konkurenco (Rant, 2004).

Ekonomsko globalizacija se razodeva s povečanjem neposrednih tujih naložb, z večjim obsegom svetovne trgovine in skupnih vlaganj, z razdelitvijo posameznih faz proizvodnega procesa med različne države in z večjo mobilnostjo delovne sile. Podatki kažejo, da je rast svetovne trgovine po 2. svetovni vojni večkratno preseгла rast BDP-ja. V državah v razvoju gre večina naložb v omejeno število naprednejših držav, ki so sposobne pritegniti vlagatelje. Med njimi je prav zaradi velikosti svojega trga gotovo najpomembnejša Kitajska. Na drugi strani pa so najmanj razvite države sveta zaradi slabe infrastrukture in neizobražene delovne sile skoraj izključene iz svetovnih naložbenih tokov (Rant, 2004).

Med razvitimi državami prevladuje horizontalno vlaganje, kar je proizvodnja enakega blaga oziroma storitev, kot jih proizvaja matično podjetje. Ta proizvodnja je namenjena domačemu trgu in je hkrati nadomestilo za izvoz. Pri vlaganju v države v razvoju prevladuje vertikalno vlaganje, kjer se določena faza proizvodnje seli tja, kjer so produkcijski dejavniki cenejši. Sredi 90. let se je spremenilo vlaganje multinacionalk v smeri vertikalnih povezav. Pri vertikalnih povezavah se proizvodi oziroma polproizvodi izvažajo nazaj v državo, kjer je sedež multinacionalke. Ta mednarodna delitev proizvodnje v faze pojasnjuje velik porast mednarodne blagovne menjave v zadnjih letih (Rant, 2004).

Po Omanovi ekonomski definiciji je globalizacija mikroekonomski proces, ki ga poganjajo ekonomske sile, ekonomske oddaljenosti med narodi, ki se čedalje bolj zблиžujejo, in ekonomska suverenost prek pospešenih gibanj komercialnih dobrin zunaj državnih in regionalnih meja. S tem se krepi soodvisnost držav (Svetličič, 2004, str. 20).

Po 2. svetovni vojni so države ustvarile skupino mednarodnih ekonomskih inštitucij, da bi uredile mednarodno trgovino in finance. To so: MDS, ki nadzoruje sisteme deviznih tečajev in pomaga državam s plačilnobilančnimi težavami, Svetovna banka, ki posoja denar revnim državam, in brettonwoodski sistem deviznih tečajev. Pri brettonwoodskem sistemu so države vezale svoje valute na dolar in na zlato, kar je zagotavljalo stalne, a prilagodljive devizne tečaje. Ko je brettonwoodski sistem leta 1971 razpadel, ga je nadomestil današnji hibridni sistem. Nekatere velike države (tudi regije) dovoljujejo, da se njihovi tečaji neodvisno spreminjajo, večina majhnih držav pa svoje valute veže na dolar

ali druge valute. Mnoge evropske države so se združile v Evropski denarni sistem, ki je podoben brettonwoodskemu sistemu.

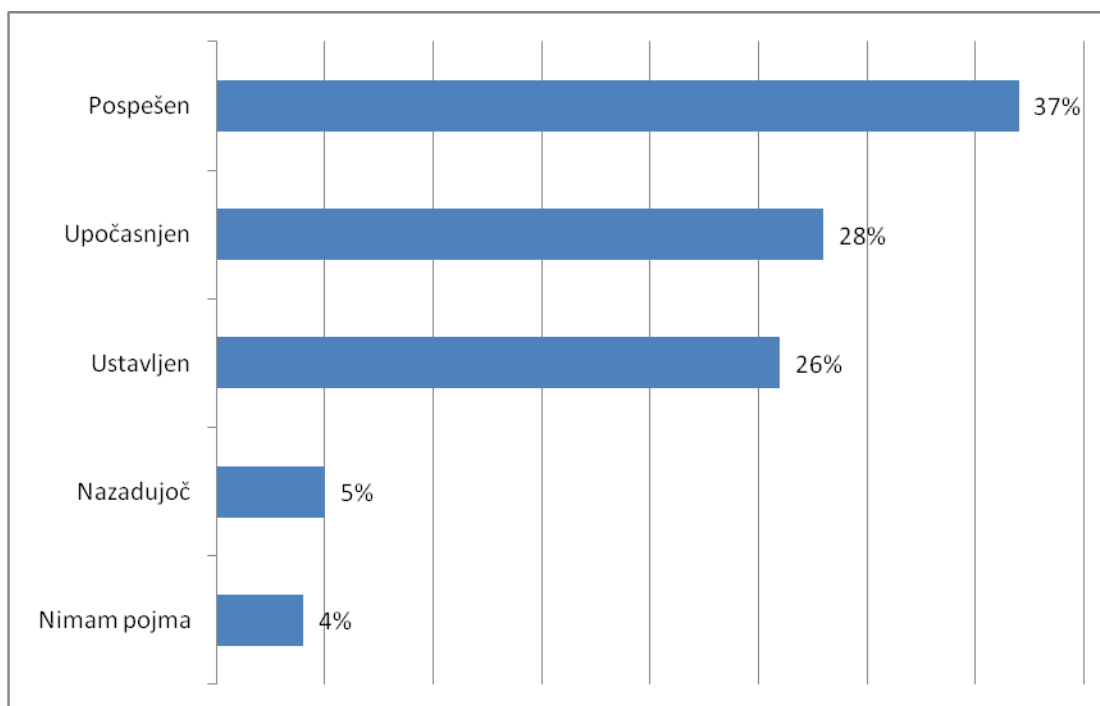
Patten (v Kocbek, 2008) je mnenja, da globalizacija z ekonomskega vidika ne pomeni zastarelosti države, tudi ne ustvarjanja novih »megapodjetij«, ki imajo večjo vrednost, kot znaša BDP številnih držav. Povezovanje med podjetji, nacionalnimi in mednarodnimi režimi je pravzaprav globalizacija.

Mednarodno sodelovanje je namenjeno odpravljanju neuspehov, ki preprečujejo polno izrabo virov ter prost in učinkovit tok kapitala med državami. Pomembna ekonomska vprašanja so (Samuelson & Nordhaus, 2002, str. 732):

- ukrepi narodne trgovinske politike vplivajo na output in zaposlenost drugih držav. Politika zaščite svojega gospodarstva s trgovskimi ovirami je metoda osiromašenja sosedov, ki ustvarja brezposelnost in trgovinske primanjkljaje;
- devizni tečaji vplivajo na relativne cene in neto izvoz. Povečanje deviznih tečajev zmanjšuje neto izvoz in output gospodarstva, padec deviznega tečaja pa povečuje neto izvoz in output. Zaradi močnega vpliva deviznih tečajev na nacionalna gospodarstva so se države pridružile sporazumom o mednarodni denarni ureditvi;
- države so v zadnjih letih pogosto usklajevale makroekonomsko politiko in s tem skušale povečati narodni output ali zmanjšati narodno stopnjo inflacije. Države lahko s proračunsko ali denarno politiko izkoristijo prednosti spodbujevalnih ali omejevalnih učinkov, ki vplivajo prek meja, ko se spremeni output.

V Sliki 4 je prikazan del rezultata ankete, ki so jo izvedli na Svetovnem ekonomskem forumu januarja 2014 v Davosu v Švici, kjer je bilo 2.500 udeležencev s finančnega, poslovnega in z vladnega področja. To srečanje je bilo še pod vplivom recesije leta 2009 in kasnejšega strahu pred razpadom evroobmočja. V anketi je sodelovalo 477 vlagateljev, analitikov in trgovcev, ki so Bloombergovi naročniki. Glede trenda v ekonomski globalizaciji se je 37 % anketiranih opredelilo, da je globalizacija vedno hitrejša, približno četrtnina pravi, da se upočasnjuje ali da je zastala, in 5 %, da je nazadovala.

Slika 4: Vidik trenda v ekonomski globalizaciji

Vir: Bloomberg Global Investor Poll Davos, Global Economy, 2014.

2.6 Globalizacija Slovenije

Koncept globalizacije se je v okviru Strategije razvoja Slovenije uveljavil na 3 ravneh (Nahtigal, 2005, str. 97):

- izhodiščna usmeritev je pregled »svetovnih trendov«, ki mu na metodološki ravni sledijo strateška usmeritev Slovenije in predlagani strateški ukrepi;
- izrazito poudarjanje odprtosti do globalnih trgov, večja vpletenost v svetovno gospodarstvo, hitrejša spodbujanje domačih in tujih naložb pod konkurenčnimi pogoji;
- drugačni temelji ekonomskega sistema na ravni strateškega upravljanja družbenega razvoja, na osnovi globalnih usmeritev EU izpeljane nove strateške usmeritve in politike.

Slovenija svojo razvojno vizijo uresničuje znotraj EU, ki nudi različne poti razvoja in razvoj različnih družbenih modelov. Za prihodnji razvoj Slovenije pa je pomembna zlasti možnost realnega zблиževanja z EU, kar temelji na povečevanju gospodarske rasti in konkurenčnosti slovenskega gospodarstva na mednarodnem področju. Izhodišča za gospodarsko rast so povečevanje učinkovitosti trga dela in kapitala, razvoj podjetništva, tehnološke inovacije ter večja internacionalizacija in globalizacija slovenskega gospodarstva. Večja odprtost in dvosmerna globalizacija sta tudi pogoja za povečanje

konkurenčnosti našega gospodarstva, pomembno vlogo pa imajo še liberalizacija trga dela in kapitala ter tržna deregulacija in debirokracija države (Nahtigal, 2005, str. 98).

Globalizacija Slovenije je usmerjena predvsem v regionalno povezovanje in tradicionalno mednarodno menjavo, ki je pri povezovanju z mednarodnim okoljem važnejša od neposrednih naložb. V letu 2007 se je po relativni vrednosti izvoza oziroma uvoza blaga in storitev v BDP-ju uvrščala na 9. mesto med državami EU. V letu 2012 je zdrsnila na 22. mesto, in to kljub povečanju deleža izvoza blaga in storitev v BDP-ju in enakemu deležu uvoza glede na druge države. V letu 2012 smo samo v države EU izvozili 69 % celotnega izvoza in uvozili 67 % celotnega uvoza, kar dokazuje, da sta slovenski izvoz in uvoz usmerjena predvsem na evropske trge. V globalizacijskem procesu imajo tuje neposredne naložbe pomembno vlogo, ker dopolnjujejo tradicionalno mednarodno menjavo ter utrjujejo močnejše in dolgoročneje vezi med posameznimi gospodarstvi. Tuje neposredne naložbe so se v Sloveniji iz leta 2007 do 2012 nekoliko povečale, in sicer je delež narasel z 28,2 % na 33,2 % BDP-ja. V času gospodarske krize so naložbe Slovenije v tujini ostale skoraj nespremenjene. Največji delež neposrednih naložb v Slovenijo prihaja iz držav EU in Švice, slovenski vlagatelji pa se največkrat odločajo za naložbe v države nekdanje Jugoslavije. Čeprav je delež tujih podjetij v Sloveniji precej majhen, so tuja podjetja ekonomsko zelo pomembna. Tako so ta podjetja v obdobju med letoma 2007 in 2012 zaposlovala okoli 14 % vseh zaposlenih. Slovenska podjetja pa so imela v istem obdobju na tujem okoli 1.500 do 1.800 podjetij, kjer je delalo okoli 55.000 zaposlenih. Največ teh podjetij je na območju nekdanje Jugoslavije (Statistični urad Republike Slovenije, b.l.a).

Tabela 3: Izbrani kazalniki globalizacije, Slovenija in sosednje države, 2012

	Slovenija	Hrvaška	Avstrija	Italija	Madžarska
Mednarodna menjava					
Izvoz blaga in storitev (v % od BDP)	75,3	43,5	56,5	30,1	95,4
Uvoz blaga in storitev (v % od BDP)	71,0	42,6	54,0	29,0	87,7
Delež izvoza blaga v EU (v % od skupaj)	68,8	...	69,2	53,7	75,8
Delež uvoza blaga v EU (v % od skupaj)	67,2	...	75,9	52,9	70,2
Mednarodne neposredne naložbe					
Tuje neposredne naložbe v državi - stanja (v % od BDP)	33,2	54,5	40,6	17,6	79,9
Neposredne naložbe države v tujini - stanja (v % od BDP)	15,9	7,6	52,4	25,9	26,6
Delež tujih neposrednih naložb iz držav EU (v % od skupaj)	82,7	91,7	61,5	85,9	76,6
Delež neposrednih naložb v države EU	12,9	20,0	61,3	67,7	39,6

Legenda: ... ni podatka

Vir: SURS, Kazalniki globalizacije, Slovenija, 2007–2012 – začasni podatki, 2014.

Tabela 4: Izbrani kazalniki globalizacije, Slovenija in sosednje države, 2010

	Slovenija	Hrvaška	Avstrija	Italija	Madžarska
Tuja notranja podjetja					
Število tujih notranjih podjetij (v % od vseh)	3,0	2,3	3,0	0,3	3,3
Osebe, ki delajo, v tujih notranjih podjetjih (v % od vseh)	13,6	9,8	18,8	7,3	24,7

Vir: SURS, Kazalniki globalizacije; Slovenija, 2007–2012 – začasni podatki, 2014.

3 VPLIVI IN DEJAVNIKI KRIZE NA GLOBALIZACIJO

3.1 Definicija vplivov

Kriza, ki je prizadela finančne institucije v ZDA, se je s časom razvila v krizo celotnega gospodarstva. Zaradi nezaupanja med bankami so se zmanjšala razpoložljiva finančna sredstva in cena denarja se je začela višati. Tako so se zmanjšali viri za refinanciranje in

kriza se je razširila iz finančnega v realni sektor. Cene na trgu so padle, podjetja so ugotovila, da imajo naenkrat prevelike stroške, in prišlo je do odpuščanj zaposlenih. Ljudje so začeli varčevati in posledično ni bilo več ustrezne potrošnje. Tudi ponudba se je zmanjšala in nastal je začaran krog. Ameriško realno gospodarstvo je zapadlo v recesijo, nevarnost je predstavljal globalni inflacijski val, ki je povzročal stagflacijske vplive, to je, da je bila gospodarska rast počasnejša od rastoče inflacije in nezaposlenosti. Ameriška finančna kriza je postala globalna finančna in gospodarska kriza, ki ji je podlegel ves svet.

Vpliv krize se je najprej pojavil na kapitalskih trgih. Borzni indeksi so po obdobju rasti začeli strmo padati in vprašanje je, ali smo dosegli dno. Največje ameriške korporacije so se znašle pred velikimi težavami, med drugim tudi ameriška avtomobilska industrija. Na največje avtomobilske proizvajalce (Chrysler, General Motors in Ford) so najprej vplivale visoke cene nafte in višji stroški od tekmecev (iz Azije), globalna kriza pa je povzročila še dodaten upad prodaje, saj so se znižala naročila in pojavilo se je pomanjkanje virov za nadaljevanje proizvodnje.

Vpliv krize na ameriških trgih se je preselil tudi na trge Evrope. Najbolj so jo občutila največja evropska gospodarstva, to sta Nemčija in Velika Britanija. Med manjšimi gospodarstvi je bila najbolj ogrožena Islandija, ki je skoraj bankrotirala. Tudi v Evropi je kriza najprej ogrozila finančne institucije, predvsem največje evropske banke.

Krugman (2009, str. 176–177) je mnenja, da se je skupaj z rastjo bančnega sistema v zadnjih 15 letih spremenila še ena značajska lastnost finančnega sistema, in sicer se je zgodila finančna globalizacija, saj imajo vlagatelji iz enih držav velike udeležbe v drugih državah. Ameriški vlagatelji so imeli veliko premoženja v tujini in so bili tako manj izpostavljeni gospodarskemu nazadovanju v ZDA, tuji vlagatelji pa so imeli veliko premoženja v ZDA in so bili manj izpostavljeni gospodarskim upadom pri njih doma. Razraščanje finančne globalizacije je bilo v veliki meri posledica naložb visoko zadolženih finančnih institucij, ki so se šle različnih tveganih stav do tujine. Ko je šlo v ZDA vse narobe, so te čezmejne naložbe delovale kot nekakšen »prenosni mehanizem« in omogočile krizi, ki se je začela na trgu stanovanjskih nepremičnin v ZDA, da vedno znova dobi zagon v tujini. Hitro rastoči trgi so imeli tudi posebno Ahilovo peto, imenovano »carry trade«. To je izposojanje v državah z nizko obrestno mero, predvsem na Japonskem, in posojanje v državah z visokimi obrestnimi merami, kot sta Brazilija in Rusija. Takšno trgovanje je bilo izjemno donosno, dokler se ni na koncu ponesrečilo.

Krugman je tudi mnenja (2009, str. 179–180), da se bo finančni propad, ki je na prvi pogled navadna recesija (zaposlenost je v ZDA začela upadati proti koncu leta 2007, a do septembra 2008 je razmeroma malo padla), zagotovo spremenil v nekaj hujšega. Poglobljanje kreditne krize po padcu Lehman Brothers, nenadna kriza hitro rastočih trgov, zelo veliko zmanjšanje zaupanja potrošnikov in razsežnosti finančnega nereda kažejo na

najhujšo recesijo v ZDA in po vsem svetu. In mnogi ekonomisti si bodo oddahnili, če ne bo še hujše.

Naložbe v tuje države niso več priložnostne, ampak pomenijo osnovno dejavnost globalnih finančnih trgov. Kapital je nagnjen k temu, da se v času negotovosti vrne na kraj, od koder izvira. Posledica tega je, da imajo motnje v globalnem kapitalističnem sistemu večkrat nesorazmerno večji učinek na periferiji kot v središču. Kot bi se reklo: kadar se Wall Street prehladi, preostanek sveta dobi pljučnico (Soros, 1999, str. 124).

Finančno tveganje lahko z globalizacijo finančnih trgov vpliva na čedalje večje število držav in sistematično tveganje lahko naraste. Dokazano je, da novi finančni produkti omogočajo boljše delitev tveganja in prenašanje tveganja. Če ta hipoteza drži, finančni trgi postajajo bolj učinkoviti. Kakor koli, večji trgi lahko tudi kopičijo tveganje. S predstavitvijo evra se je pričakovalo, da se bo znižala nestanovitnost menjalniškega tečaja. Na nesrečo je evro postal precej nestanoviten v srednjem roku (Siebert, 2009, str. 28).

Damijan (2010) je mnenja, da bomo danes težko srečali koga, ki ne bi bil mnenja, da so krivci za sedanjo finančno in gospodarsko krizo ameriški bankirji, ki so se brez pravega nadzora igrali z denarjem. A ekonomska stroka si je zadnjih 20 let edina, da močna regulacija finančnega sistema negativno vpliva na gospodarsko rast. Rajan in Zingales sta v eni najbolj citiranih raziskav iz leta 1998 pokazala, da države, ki so finančno bolj globalizirane in tako bolj finančno povezane z drugimi državami, hitreje povečujejo svoj BDP. Torej, če države želijo hitreje rasti, naj sprostijo regulacijo finančnega trga in rast financirajo s finančnimi sredstvi iz tujine. Oboje povsem drži, v kombinaciji z drugimi dejavniki pa je privedlo do neverjetno škodljivih globalnih učinkov.

V Tabeli 5 je primerjava gospodarske rasti med letoma 2009 in 2012, izražena v BDP-ju. Po svetu je večinoma moč zaslediti izboljšanje gospodarske rasti, predvsem v ZDA, Evropi, na Japonskem in v Rusiji, medtem ko je na Kitajskem, v Indiji ter na Srednjem vzhodu in v Severni Afriki zaslediti poslabšanje gospodarske rasti.

Tabela 5: Gospodarska rast v svetu, primerjava 2009 in 2012

Država	2009	2012
Svet	-2,1	2,4
Razviti	-3,6	1,5
ZDA	-2,8	2,8
EU	-4,5	-0,4
- Nemčija	-5,1	0,7
- Francija	-3,1	0,0
- Italija	-5,5	-2,5
- Velika Britanija	-5,2	0,3
Japonska	-5,5	1,9
Rastoči trgi		
- Rusija	-7,8	3,4
- Kitajska	9,2	7,8
- Indija	8,5	4,7
- Srednji Vzhod in Severna Afrika	4,0	1,9

Vir: World Bank, GDP growth (annual %), 2014.

3.2 Različni učinki krize z vidika globalizacije

ZDA so imele v oktobru 2008 največjo stopnjo brezposelnosti v zadnjih 14 letih, padec dolarja je pospešil neto izvoz (dolar se je iz špekulativnih razlogov znižal na pod 1,3 dolarja za 1 evro), avtomobilska industrija je pristala na dnu, saj sta GM in Ford imela po 4,2 in 3,0 milijarde dolarjev izgube. V zahodni Evropi so v letu 2008 zasledili padec zunanjega povpraševanja, padec inflacije, počasno rast produkta in recesijo v vseh velikih gospodarstvih. V vzhodni Evropi so borzni indeksi v tem letu padli prek 50 %, saj so bila tveganja v tem območju večja, ker so s tujimi neposrednimi naložbami pokrivali plačilnobilančni primanjkljaj (ki so začele padati), imajo večinoma javni in zasebni sektor z velikim dolgom, imajo velik zunanji dolg in težave z vračanjem posojil ter nimajo dovolj velike finančne moči za intervencijo. Na rastočih trgih (kamor spadajo Rusija, Indija, Kitajska in Južna Koreja) so občutili krizo na drugačen način, saj je njihov izvoz blaga in storitev tesno povezan s padcem svetovne aktivnosti, velike zunanje dolgove bodo morali poplačati, ker refinanciranje ne bo možno, vprašljiva pa je tudi stabilnost njihove valute (Štiblar, 2008, str. 109–111).

Lahovnik (2012) je mnenja, da makroekonomska neravnotežja v svetu ostajajo. ZDA so dosegle rekordni prag zadolženosti, ki je v višini 14.400 milijard dolarjev. Azijska gospodarstva v trgovini doživljajo velik deficit, kar je rezultat financiranja s prodajo ameriških državnih obveznic. Še posebej Kitajska je izpostavljena tečajnim tveganjem dolarja zaradi naložb v ameriških državnih obveznicah. Visoka rast kitajskega

gospodarstva temelji predvsem na izvozu in v velikih domačih infrastrukturnih projektih. Zelo velika stopnja naložb v osnovna sredstva v tej državi kaže na pregrevanje njenega gospodarstva. ZDA torej še vedno preveč porablja in premalo varčujejo, medtem ko je poraba Kitajske na zelo nizki ravni. Za območje evra pa največjo nevarnost v prihodnje predstavljata neusklajenost fiskalnih politik držav evroobmočja in problematika njihove previsoke zadolženosti.

Mrak in Rant (2011, str. 6–7) menita, da so se morale tudi finančne institucije iz ostalega sveta pridružiti igri tveganja, ki se je začela v ZDA, da je kriza postala tako mednarodno razsežna. Pomembno vlogo pri tem sta imela neustrezen nadzor finančnih institucij in regulacija finančnih sistemov, kar je posledica procesov v zadnjih 20, 30 letih v finančni industriji, to je deregulacije in konsolidacije finančnih posrednikov in povečanja finančnih inovacij. Tem procesom, ki jih je spremljal trend globalizacije finančnih tokov, pa ni sledila ustrezna prilagoditev nadzora in regulacije finančnih storitev. Navedeno neustreznost je mogoče razumeti v 3 dimenzijah:

- 1. dimenzija je različna stopnja nadzora in regulacije različnih ravni finančnega sistema;
- 2. dimenzija so različni državni sistemi nadzora in regulacije finančnih institucij in njihova slaba koordinacija, kar je povzročilo večja tveganja v nekaterih državah in poslabšalo reševanje težav multinacionalnih finančnih institucij;
- 3. dimenzija je pomanjkanje makronadzora in regulacije sistemskih tveganj (dosedanji sistemi so bili namreč naravnani na nadzor in regulacijo mikroravnih, to je na ravni finančne institucije).

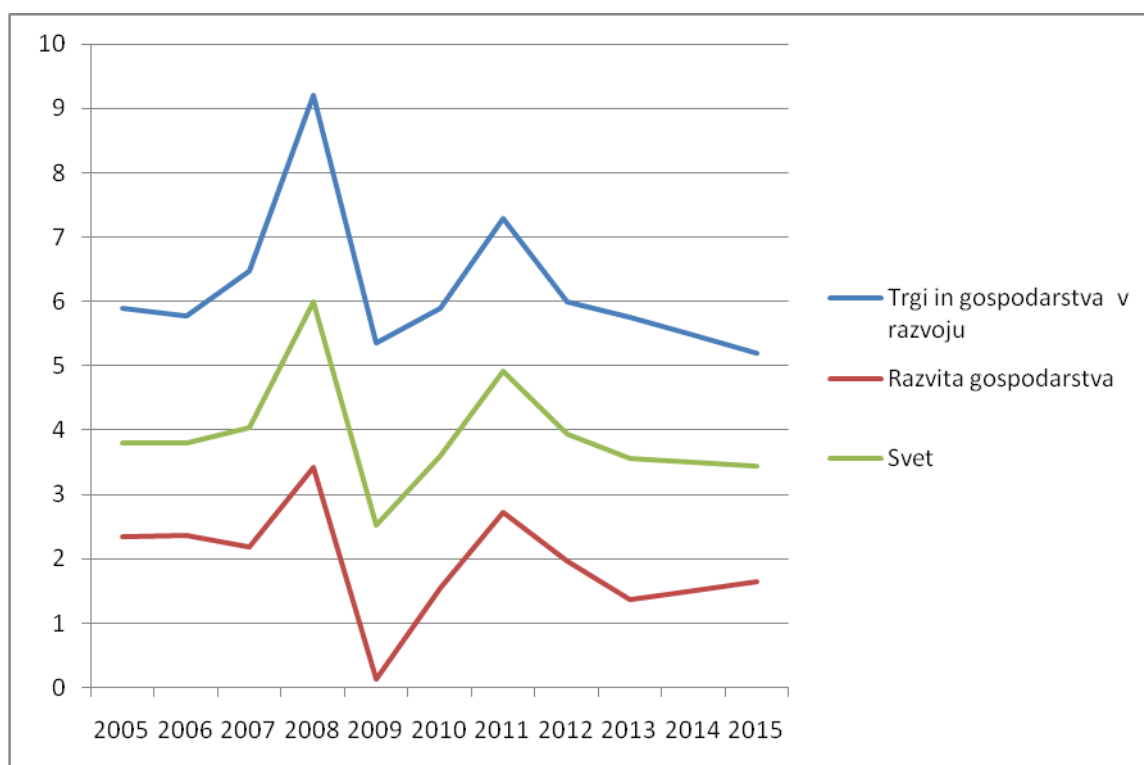
Trichet (2012, str. 43) je mnenja, da je globalno krizo mogoče razlagati kot krizo prilagoditve novemu svetu, v katerem živimo zdaj. Novi svet, v katerem so bile ustvarjene neverjetne inovacije v znanosti in tehnologiji v zadnjih 30 letih in v katerem so mnoge države v razvoju in države v tranziciji sprejele tržno ekonomijo. Zato je izjemnega pomena strukturna preobrazba, pravzaprav klic k spremembi celotne globalne ekonomije. Kot splošno označujemo »sedanjo krizo«, je to kriza, ki se je začela v letu 2007 in je prizadela razvita gospodarstva. Tudi razvijajoče se države v Latinski Ameriki, Afriki in Aziji kot tudi države v tranziciji, ki izvirajo iz nekdanje Sovjetske zveze, pa so bile zaporedoma prizadete z veliko finančno in ekonomsko krizo.

Kriza ni bila omejena le na Ameriko, Evropo in Kanado, ampak je udarila po vseh kontinentih in državah. V nekaterih primerih je bila usoda držav povezana z globalno soodvisnostjo: kriza je udarila skozi razne kanale in okužila tudi zdrave sektorje drugih držav. Ni šlo zgolj za to, da se je kriza širila iz okužene supersile na druge zdrave. Tudi te so namreč že nekaj časa vodile politiko napihovanja domačih balonov in ob izbruhu krize je ta zajela tudi njih. Tisto, kar je bilo na začetku samo ameriška težava, je bilo v resnici že razširjeno po vsem svetu. Veliko držav je izkusilo propad domačih borznih trgov, bančne

krize in drugih posledic, ki so najprej izbruhnile v ZDA. To, kar se je začelo kot kriza ene države, se je na koncu spremenilo v globalno krizo (Roubini & Mihm, 2010, str. 116–117).

V Sliki 5 je razvidno gibanje inflacije cen povprečnih življenjskih potrebščin, prikazano v odstotkih in po letih za ves svet, razvita gospodarstva in za trge in gospodarstva v razvoju. V razvitih gospodarstvih je inflacija trenutno pod pričakovanji in pod dolgoročnimi inflacijskimi napovedmi, to je okrog 1,5 % v povprečju. Na trgih in gospodarstvih v razvoju se pričakuje, da bo inflacija upadla s trenutnih 6 % na okrog 5,25 % do leta 2015. Za inflacijo je predvideno, da bo ostala umirjena v letih 2014–2015 z znatno negativno vrzeljo v proizvodnji v razvitih gospodarstvih, s šibkejšim domačim povpraševanjem na mnogih trgih v razvoju in s padcem cen blaga.

Slika 5: Globalna inflacija

Vir: WEO, *Recovery Strengthens, Remains Uneven*, april 2014, 2014.

3.3 Pozitivni dejavniki

Pozitivni argumenti oziroma dejavniki (Aktualni razlogi za delnice in proti njim na svetovnih borzah, 2009):

- presežnega kapitala in likvidnosti je v svetu več kot dovolj. Globalizacija omogoča hiter in učinkovit prenos likvidnosti v globalnem merilu;

- Ameriška centralna banka se je na krizo odzvala aktivno in ustrezno, kolapsa finančnega sistema pa ne bo dopustila;
- podjetja v razvitih gospodarstvih so v zadnjih letih močno znižala zadolženost. Razen v nepremičninskem sektorju in v delu finančnega sektorja v svetu v času zadnje gospodarske ekspanzije drugih ekscesov ni bilo;
- vrednotenja delnic po svetu so zlasti v primerjavi z alternativnimi naložbami ugodna;
- trgi v razvoju so zaradi procesa globalizacije in visokih cen naravnih virov v odlični makroekonomski kondiciji, ohlajanje svetovnega gospodarstva pa bo vplivalo na zmanjšanje inflacijskih pritiskov;
- ZDA je že v blažji recesiji, večina vlagateljev je to že vgradila v svoje ocene. Enako velja za finančno krizo in odpise naložb;
- ameriško gospodarstvo je zelo agilno in prilagodljivo, ukrepa pa se hitro;
- visoke cene energije bodo pospešile inovacije na področju alternativnih virov energije, kar bo za človeštvo dolgoročno pozitivno;
- ameriški dolar je šibek v trenutku, ko ZDA potrebujejo šibek dolar (spodbujanje izvoza, nižanje primanjkljaja v menjavi s tujino).

Kot ugotavlja Mrkaić (2008), je pozitiven učinek recesije nujnost povečanja varčevanja in zmanjšanje kroničnega zadolževanja. Zmanjšanje kroničnega primanjkljaja ZDA na zunanjem tekočem računu (razlika med varčevanjem in investicijami) se mora doseči tako, da se zmanjša poraba gospodinjev in poveča stopnja njihovega varčevanja, ki je zdaj smešno nizka.

Zaradi sedanjih težav na finančnem trgu ne gre spregledati pozitivnih strani globalizacije. Svetovna trgovina se je izredno povečala, zaradi nje je več posla za podjetja, več je delovnih mest, več naložb, večji je napredek. Podjetja iz razvitih držav večinoma vlagajo v države v razvoju in od tega imajo koristi tudi številna evropska podjetja. Francoski Carrefour je postal tako drugi največji trgovec na svetu za ameriškim Wal-Martom, in to prav zaradi širitve po svetu, ugotavlja Patten (v Kocbek, 2008).

3.4 Negativni dejavniki

Negativni argumenti oziroma dejavniki so (Aktualni razlogi za delnice in proti njim na svetovnih trgih, 2009):

- cene nepremičnin v ZDA, še bolj pa v nekaterih drugih državah (npr. v Veliki Britaniji in Španiji), bodo z verjetnostjo še precej padle;
- v času krize obstaja dodatno tveganje škodljivih protekcionističnih ukrepov glede mednarodnega prenosa kapitala, blaga in storitev;

- močnejši nadzor nad finančnimi institucijami in večje kapitalske zahteve lahko na daljši rok zavrejo tudi koristni del razvoja finančne industrije, posledično pa tudi gospodarsko rast;
- gospodarska rast na Kitajskem in v Indiji bo sicer zelo verjetno tudi v prihodnje nadpovprečna, vendar pa na ta gospodarstva preži vrsta nevarnosti (na primer na Kitajskem zaradi možne neučinkovite alokacije kapitala);
- cene naravnih virov (zlasti nafte in hrane) ustvarjajo inflacijsko grožnjo;
- nepremičninska kriza in manjšanje kupne moči prebivalstva sta že močno načela samozavest potrošnikov, kar lahko zelo negativno vpliva na potrošnjo in zaostri krizo;
- vse dimenzije finančne krize (vključno z vplivom na realni sektor) še vedno niso znane;
- pomanjkanje naravnih virov bo trajno, posledično pa se bodo zaostriale tudi geopolitične razmere;
- močan evro glede na dolar predstavlja precejšnjo oviro izvozno naravnanim evropskim gospodarstvom.

Kovačič (2008, str. 8) navaja naslednje posledice:

- kreditni krč na medbančnem trgu,
- dvig cene denarja in njegovo drastično pomanjkanje,
- prekomerno in prehitro zaustavljanje gospodarske aktivnosti realnega sektorja,
- zaradi finančne krize se pojavijo težave gospodarstva, s tem pa se pojavijo težave gospodinjstev in posledično se pojavijo težave bank in države,
- bumerang učinek in poslabšanje javnofinančnega položaja.

Eno tveganje je, da če nobeno ukrepanje ne bo uredilo globalnega finančnega in globalnega ekonomskega sistema, bo v prihodnosti še več in verjetno še hujših kriz. Kot se države skušajo zaščititi pred nebrzdano in neovirano globalizacijo, bodo sprejemale ukrepe za zmanjšanje njihove odprtosti. Nastala razdrobljenost svetovnih finančnih trgov tako lahko spodkoplje prednosti, ki so nastale zaradi svetovne integracije. Za mnoge države tako globalizacija, predvsem globalizacija finančnih trgov, predstavlja veliko nevarnost z omejenim izkupičkom. Drugo tveganje je povezano z učinkovitostjo trgov, o čemer poteka tudi bitka idej znotraj ekonomske stroke. V mnogih državah ta bitka ni zgolj akademska, ampak je vprašanje preživetja. To je razprava o tem, kateri ekonomski sistem bo najbolj učinkovit (Stiglitz, 2010, str. 210–211).

4 PRIHODNOST GLOBALIZACIJE

4.1 Globalizacija po krizi

Finančna kriza, ki prihaja iz ZDA in se je razširila v finančno in gospodarsko krizo vsega sveta, je prinesla potrebo po temeljitem razmisleku o spremembah procesov finančne, gospodarske in trgovinske globalizacije, kakršna je bila v zadnjih desetletjih. Za mnoge države, družbe in posameznike, ki niso mogli biti vključeni v procese globalizacije in uživati na njen račun, vsaka kriza pomeni vrnitev na začetek. Na nevzdržne procese globalizacije, ki smo jim danes priča, lahko vplivajo spremenjena vloga MDS-ja in Svetovne banke, spremenjena pravila Svetovne trgovinske organizacije, uveljavitev delovnopравниh in okoljskih standardov, drugačna vloga finančnih institucij, ki ne smejo biti povezane s kratkoročnimi finančnimi špekulacijami, so nekateri od alternativnih predlogov (Nahtigal, 2012, str. 1).

Osredotočati bi se morali na strukturna neravnotežja v svetovnem gospodarstvu. Države, ki ustvarjajo velike presežke, bi morale povečati domačo potrošnjo. To bi bilo treba izvesti zaradi izboljšanja stanja lastnega prebivalstva in ne zaradi zahtev mednarodne družbe. Ta sprememba se lahko podpre tudi s začetkom proizvodnje za domači trg, z velikimi naložbami v izobraževanje za zaposlene, s postavitvijo temeljev socialnih pravic. Na države z velikimi primanjkljaji bo treba nasloviti vprašanje te prevelike zadolženosti, saj krize, ki izhaja iz takega prevelikega zadolževanja, ni možno rešiti na ta način, da se še dodatno zadolžuješ. Ekonomski zgodovinar Niall Ferguson je poudaril dejstvo, da fiskalna vlaganja delujejo v pogojih bolj ali manj zaprtega gospodarstva, možnost za uspeh v sedanjem globaliziranem svetu odprtih gospodarstev pa je manjša. Brez boljše povezave med prihranki in naložbami ter finančnih institucij in realnega sektorja ter finančne podpore razvojnim naložbam ne bo možno odpraviti nastalega zastoja (Nahtigal, 2012, str. 10-11).

Nov sklop uredb bo potreben za zaščito pred novimi krizami in treba bo povrniti zaupanje v banke, saj je deregulacija imela glavno vlogo v krizi. Vprašanje je, ali je bolj pomembno globalno usklajevati spodbude ali globalno usklajevati regulativni režim. Odgovor je očiten, da je oboje potrebno. Brez celovite regulacije bodo finance pobegnile v najmanj regulirano državo. Neuspeh regulacije ene države ima posledično negativne vplive na ostale države. Torej brez globalno urejenega regulativnega sistema obstaja tveganje razdrobljenosti in razčlenjenosti (segmentacije) globalnega finančnega sistema, saj se želi vsaka država zaščititi pred napakami drugih (Stiglitz, 2010, str. 216–217).

4.2 Globalizacija v prihodnje

Globalizacija lahko vodi v precej pogostejše in tudi vse bolj nalezljive krize. Nihanja v vrednosti naložb in nalezljivost finančnih kriz so povezana s hitrostjo, s katero se naložbeni denar in finančni kapital premikata med posameznimi trgi po vsem svetu. Regulacija trgov še vedno ostaja v rokah posameznih držav, in to kljub globalizaciji financ. Vse to je povezano z možnostjo prihodnjih finančnih kriz, ki bi lahko imele globalne razsežnosti. Nastanek balonov in njihovi poki bodo vse pogostejši in globalno gospodarstvo bo vse bolj na udaru, saj bodo krize, ki so se prej pojavljale enkrat ali dvakrat na sto let, sedaj lahko bolj pogoste. To pa bo povzročalo socialno in politično nestabilnost in nastal bo odpor do globalizacije (Roubini & Mihm, 2010, str. 307).

Najbolj pomembno je, da imajo sedanje države v razvoju največje koristi od globalizacije. To so razmere, ki so v svetovnem merilu naklonjene svobodnemu pretoku kapitala in s tem naložb, blaga in storitev (trgovini) ter migracijam ljudi. Prav zaradi rasti gospodarstva, za katero je osnova pospeševanje trgovine, naj bi bil povprečen Zemljan danes osemkrat bogatejši kot 100 let nazaj. To bogastvo pa še posebej občutijo tisti, ki so bili še nedavno revni. V Aziji naj bi se tako število pripadnikov srednjega sloja s 525 milijonov danes povečalo na 3,2 milijarde do leta 2030. To je poslovna priložnost za podjetja razvitega sveta kot tudi za države v razvoju, ki imajo tako zagotovljeno nadaljevanje gospodarske rasti. To bodo izkoristili predvsem tisti, ki se bodo sedanji krizi prilagodili tako, da bodo opuščali dejavnosti, ki nimajo donosa, in poiskali nove, donosne dejavnosti. Kot pravi študija svetovalne družbe McKinsey, se velika podjetja zavedajo tveganj, ki jih prinašajo kriza in globalizacija ter vse večji pomen držav v razvoju, vendar v povprečju še ne naredijo dovolj za prestrukturiranje svojih dejavnosti (Viršek, 2013).

Kot pravi Pascal Lamy (Global Agenda Outlook 2013, 2014), je najboljša stvar, ki se je zgodila zaradi globalizacije, zmanjšanje revščine, najslabša pa neenakost. Tako potrebujemo globalno upravljanje na mednarodni ravni, da ustvarimo enake konkurenčne ravni, z ustrežno močjo, orodji in sposobnostjo pravočasnega ukrepanja. Najbolj osnovna sestavina globalizacije so odprta gospodarstva in odprte linije poslovanju. Zato je eden od načinov, da se poveča zaupanje v globalno ekonomijo, odprta trgovina. Rudd pa po drugi strani navaja, da globalne institucije nudijo ustrezne mehanizme za pravilno delovanje globalizacije, a zahtevajo tudi ustrezno delovanje nacionalnih političnih vlad.

Ghemawat (v Brstovšek, 2013) je mnenja, da trditev, da je globalizacija neustavljiva, ni popolnoma pravilna. Med trgovinsko globalizacijo in rastjo globalnega BDP-ja je v zadnjih desetletjih obstajala 90 % povezanost, in če se svetovno gospodarstvo ne želi več povečevati, bi bilo to treba upoštevati. Tudi neenakost prihodkov in brezposelnost zahtevata ustrezne zaščitne ukrepe in s tem manjšo globalizacijo. Problem so še negotova prihodnost dolarja, valutne vojne in vprašljiva vloga Kitajske v prihodnjem svetovnem

gospodarstvu. Tako lahko izjava, da je globalizacija nepovraten proces, zavaja svetovne politične in gospodarske voditelje.

5 MDS IN GLOBALNA KRIZA

5.1 Funkcija MDS-ja

MDS (What we do, 2014.) je bil ustanovljen proti koncu 2. svetovne vojne z namenom gospodarskega sodelovanja držav, da bi preprečili uničujoče ekonomske politike, kakršne so bile v obdobju velike depresije, ki se je začela leta 1930. Danes je to globalna organizacija, prisotna v 188 državah, ki se ukvarja z obvladovanjem izzivov, ki jih prinašata globalizacija in gospodarski razvoj po vsem svetu. Svetovna gospodarska kriza je pokazala, kako so države postale povezane v današnjem svetovnem gospodarstvu, in pomembna vloga MDS-ja je pomagati državam pri težavah zaradi krize in slabosti globalizacije.

Osnovne naloge MDS-ja so (What we do, 2014):

- spodbujanje stabilnosti tečaja in odprtega sistema mednarodnih plačil;
- zagotavlja forum za reševanje mednarodnih denarnih problemov;
- pomaga državam pri reševanju plačilnobilančnih težav;
- skrbi za rast mednarodne trgovine (spodbujanje gospodarske rasti, ustvarjanje delovnih mest, zmanjševanje revščine).

MDS svoje članice podpira z/s (What we do, 2014):

- raziskavami, analizami, statističnimi podatki, napovedmi, ki temeljijo na proučevanju posameznih, regionalnih in globalnih trgov in gospodarstev;
- usposabljanjem za izboljšanje upravljanja njihovih gospodarstev;
- strateškim svetovanjem na ravni centralnih bank in držav z analizo na podlagi gospodarskih gibanj;
- posojili za reševanje gospodarskih težav;
- ugodnimi posojili, ki jih zagotavlja državam v razvoju za boj proti revščini.

5.2 Odziv MDS-ja na globalno krizo

Mrak (2009) je mnenja, da je kriza premalo globoka, da bi lahko prišlo do pomembnih sprememb mednarodnega finančnega sistema. V MDS-ju, ki je pomembna globalna finančna ustanova, imajo največjo glasovalno moč države EU in ZDA. Povečati bi se morale glasovalne pravice razvijajočih se držav, zlasti Kitajske, Indije, Rusije, Brazilije in še nekaterih drugih azijskih držav. Ker če se tem državam v upravljanju MDS-ja ne bo dalo

svojega položaja, ki bo odražal njihovo gospodarsko moč, navedene države ne bodo upoštevale te institucije, lahko pa pride celo do ustanavljanja novih institucionalnih struktur. Tem državam bo treba zagotoviti položaj v MDS-ju, ki odraža njihovo sedanjo gospodarsko moč, če bo svet želel pridobiti plačilnobilančne presežke Kitajske (2.100 milijard dolarjev) in nekaterih drugih držav v proces globalnega uravnavanja plačilne bilance. Glasovalne pravice so namreč v veliki meri določene na podlagi ekonomske moči države, ki se včlani v MDS (glasovalna moč Kitajske je tako manjša od skupne glasovalne moči držav Beneluksa). MDS bi moral imeti drugačen sistem, ki bi omogočal, da se glasovalne pravice spreminjajo v skladu s spreminjanjem položaja posamezne države članice v svetovnem gospodarstvu. Kot so razvite države pristopile k reševanju krize s svojimi fiskalnimi paketi in s svojim zadolževanjem na trgih kapitala, so razvijajoče se države pristopile k temu običajno s finančnimi paketi, organiziranimi in v veliki meri tudi financiranimi s sredstvi MDS-ja. MDS se je tako izkazal kot najbolj ustrezna mednarodna institucija, ki lahko nadzoruje finančno krizo manj razvitih držav.

MDS se še posebej lahko loti sedanjih neravnovesij v tekočih bilancah. Razvijajoče se države so se iz kriz 90. let še posebej naučile dveh stvari: izogibanja deficitom v tekoči bilanci in kopičenja tujega denarja v svojih deviznih rezervah. Ta strategija jim je v tej zadnji krizi še posebej pomagala. Azijske in latinskoameriške države so z zelo velikimi deviznimi rezervami in bilančnimi presežki na veliko priskočile na pomoč domačim valutam ter tako predvsem vlagateljem dokazale, da nimajo težav z likvidnostjo in da lahko uspevajo brez podpore MDS-ja. Vseeno pa je to imelo svojo ceno. Taka strategija, ne samo, da je bila zelo draga (1.000 milijard dolarjev, naloženih v državne obveznice z nizkimi obrestmi), je privedla tudi do nemogočih neravnotežij. MDS se lahko tega problema loti vsaj tako, da zagotavlja zadostno likvidnost v času krize. Tako je določenim državam ponudil fleksibilne kreditne linije (angl. *Flexible Credit Line*), ki bi jih bilo treba v prihodnje omogočiti še večjemu številu držav takoj ob prvih znakih krize. Prav tako bi se MDS moral tudi pogosteje odločiti za izdajo SDR-ov (posebne pravice črpanja, od MDS ustvarjena obračunska valuta). Še zlasti v kriznih časih bi se ta program lahko razširil z izdajanjem mednarodnih obveznic, predlaganih v obračunski valuti SDR. Pogoji za kupce pa bi bil, da bi morali znižati svoje presežke v tekočih bilancah in s tem zmanjšati svoje devizne rezerve (Roubini & Mihm, 2010, str. 267–268).

MDS že od začetka globalne ekonomske krize v letu 2008 na mnogih področjih podpira svojih 188 držav članic. Njegovi predlogi za izboljšanje stanja so (IMF's Response to the Global Economic Crisis, 2014):

- **ustvarjanje kriznega požarnega zidu.** V aprilu 2012 so se dogovorili za nadaljnje povečanje sredstev MDS-ja prek novega kroga dvostranskih zadolževanj. Jamstva so bila pripravljena s strani 38 članov ali njihovih centralnih bank v višini okrog 461 milijard dolarjev. V februarja 2014 pa je bilo 33 sporazumov za skupaj 436 milijard dolarjev tudi dokončanih. Kot dodatek so se člani že v letu 2009 dogovorili za

povečanje posojilne sposobnosti sklada na račun alokacije SDR-jev v vrednost 250 milijard dolarjev;

- **okrepitev kriznih posojil.** MDS v okviru tega nudi: kreditne linije za močne izvajalce, dostop do likvidnosti pod prilagodljivimi pogoji, prenovljene pogoje za posojila MDS-ja in poudarek na socialni varnosti. MDS je prenovil svoje okvire za posojila, da bi bila lažje dostopna državam, ki dajejo poudarek preprečevanju kriz, in racionaliziral pogoje posojil. Od začetka krize je tako izvršil že 600 milijard dolarjev posojil svojim državam članicam;
- **pomagati najrevnejšim na svetu.** MDS se je zavezala prenoviti svojo politiko do držav z nizkimi dohodki. Rezultat tega so programi MDS-ja, ki so sedaj bolj prožni in se prilagajajo potrebam teh posameznih držav, s poenostavljenimi pogoji, višjo koncesivnostjo in z večjim poudarkom na varovanju socialne porabe. Poudarek je na povečanju virov financiranja in ustanovitvi pravila za odpis dolga v primeru katastrof (npr. naravne nesreče);
- **povečanje analiz in strateškega svetovanja MDS-ja.** MDS se je zavezal k okrepitvi nadzora, da se odzove na bolj globaliziran in medsebojno povezan svet. To vključuje prenovo pravnega okvira za nadzor za kritje prelivanja (kako lahko ekonomska politika v eni državi vpliva na druge), analizo finančnih sistemov in tveganj, pospešitev ocene položajev zunanjih članov in hitrejša odzivanje na pomisleke članstva;
- **reformiranje upravljanja MDS-ja.** Da bi MDS okrepil svojo legitimnost, se je leta 2010 dogovoril o obsežnih reformah upravljanja, ki naj bi dale večji pomen trgov držav v razvoju. S temi reformami, ki še niso v veljavi, bi tako zagotovili, da tudi manjše države v razvoju ohranijo svoj vpliv v MDS-ju.

SKLEP

Kriza je stanje, ki ne pomeni nečesa dobrega, ampak označuje težavno obdobje. Z ekonomskega vidika sta najbolj poznani finančna kriza, ki je na splošno posledica slabih finančnih naložb, in gospodarska kriza, ki označuje obdobje padca cen, zaposlenosti, inflacije in poslovnih dobičkov.

Sedanja kriza je posledica poka nepremičninskega balona in slabega nadzora finančnih institucij v ZDA, ki so posojilojemalcem dajale kredite brez ustreznega zavarovanja. Ta kreditna tveganja, ki so bila povezana tudi z listinjenjem posojil, so se pojavila še drugod po svetu. Zaradi nezaupanja v finančne trge in povezanosti teh trgov na mednarodni ravni se je kriza razvila v globalno finančno in gospodarsko krizo, saj je vplivala tudi na realno gospodarstvo. Dotaknila se je vseh svetovnih gospodarstev ter tako vplivala tudi na slovensko, z močnim znižanjem stopnje rasti gospodarstva in veliko brezposelnostjo.

Čprav ni enotne razlage pojma globalizacije, so razlage enotne v tem, da gre za odprtost trgov, povezanost držav med seboj in za svobodne tokove kapitala in tehnologij. Glavni vzrok za ta proces pa se skriva v razširitvi svetovne trgovine in v novejšem času v

tehnološki revoluciji (v razširitvi spleta po vsem svetu). Med glavne značilnosti globalizacije sodi prepoznavanje proizvodov, ljudi in običajev iz oddaljenih krajev. Tako danes srečamo večino blagovnih znamk na vseh kontinentih. Le kdo na primer ne pozna McDonald'sa? Globalizacija pa predvsem omogoča ekonomsko odprtost, integriranje ekonomskih sistemov, razvoj gospodarstev, konkurenčno okolje in napredek v socialnem okolju. Ne moremo niti mimo globalizacije z ekonomskega vidika, saj povezovanje svetovnega gospodarstva obstaja že zelo dolgo, še posebej z rastjo svetovne trgovine, tujih naložb in večjo mobilnostjo delovne sile. Tudi Slovenija je vključena v proces globalizacije, kar se kaže v usmeritvi njenega razvoja znotraj EU.

Z rastjo bančnega sistema je prišla do izraza še ena lastnost finančnega sistema, in sicer finančna globalizacija. Ko je šlo v ZDA vse narobe, so se te težave prevalile še na preostale države. Raziskano je, da države, ki so finančno bolj povezane z ostalimi državami in tako bolj globalizirane, hitreje povečujejo svoj BDP. Posledično je zaradi krize padel BDP v globaliziranem svetu. Sedanja kriza tako ni prizadela samo razvitih držav, ampak so posledice finančne in ekonomske krize občutile tudi države v razvoju (države v Latinski Ameriki, Afriki, Aziji). Med glavne pozitivne dejavnike krize na globalizacijo prištevamo nizek tečaj dolarja, povečanje naložb v države v razvoju, med negativne dejavnike pa padanje cen nepremičnin po svetu in pomanjkanje denarja (tudi kot kreditni krč).

Sedanja kriza, ki se je razširila po vsem svetu, prinaša temeljit preudarek o prihodnosti globalizacije. Pred novimi krizami se bo treba zaščititi z ustreznimi ukrepi in ustrezno globalno urediti regulativni sistem, da napaka ene države ne bo vplivala na ostale države. Prav globalizacija vodi v vse pogostejše krize, kar lahko povzroči odpor do nje. Po drugi strani pa imajo države v razvoju največ koristi od nje, na račun svežega kapitala in zmanjšanja revščine. Obstaja tudi trditev, da je globalizacija ustavljiva, kar bo izziv za svetovne voditelje.

MDS je primer pomembna ustanova, ki na svetovni ravni lahko pomaga državam pri težavah zaradi globalne krize, kot je zagotavljanje zadostne likvidnosti v času krize. Ta ustanova pa mora večji pomen dati državam v razvoju, od katerih nekatere postajajo gospodarsko zelo močne (npr. Kitajska), saj v nasprotnem primeru lahko pride do prerezporeditve moči v globalni plačilni bilanci.

Kriza se je ravno zaradi globalizacije razširila po vsem svetu in je vplivala na finance in gospodarstva večine držav. Definitivno je vplivala na proces globalizacije, predvsem države v razvoju so potegnile največ koristi, saj razvite države iščejo nove trge, ki bi jim prinašali dobiček, ki so ga na račun krize izgubile na svojem tržišču. Po drugi strani pa je lahko ravno rast gospodarstva v teh državah v razvoju grožnja za razvita gospodarstva – večanje brezposelnosti in inflacija. Smer globalizacije v prihodnje je vprašljiva. Ena možnost je še bolj intenzivna globalizacija pod določenimi pogoji, kot so globalni ukrepi

proti prihodnjim krizam. Druga smer je preusmeritev na lokalno področje in odmik od procesa globalizacije. Pri tem lahko ima pomembno vlogo tudi mednarodna ustanova MDS. Navedene ugotovitve pa niso dokončno stališče, saj je proces globalizacije podvržen vsakodnevnim spremembam.

LITERATURA IN VIRI

1. *Aktualni razlogi za delnice in proti njim na svetovnih trgih*. Najdeno 28. maja 2009 na spletnem naslovu <http://www.nlbskladi.si/bilten07-2008-aktualni-razlogi-za-delnice-in-proti-njim>
2. Bloomberg Global Investor Poll Davos 2014. Global Economy. Najdeno 22. junija 2014 na spletnem naslovu <http://www.bloomberg.com/infographics/2014-01-21/global-investor-poll.html#global-economy>
3. Brstovšek, A. (2013, 14. september). Globalizacija ni neustavljiva. *Dnevnik*. Najdeno 3. septembra 2014 na spletnem naslovu <http://www.dnevnik.si/clanek/1042605833>
4. Damijan, J. (2010, 24. april). Ni kriv vulkan, pač pa globalizacija ali Zakaj je uspel iPod. *Razgledi.net*. Najdeno 19. julija 2010 na spletnem naslovu <http://razgledi.net/2010/04/24/ni-kriv-vulkan-pac-pa-globalizacija-ali-zakaj-je-uspel-ipod>
5. Damijan, J. P. (2013, 1. februar). Bo globalizacija požrla svoje starše? *Finance*. Najdeno 7. julija 2014 na spletnem naslovu <http://www.finance.si/8332408/Bo-globalizacija-po%C5%BErla-svoje-star%C5%A1e>
6. Dubrovski, D. (2000). *Krizni Management* (2. dopolnjena izd.). Koper: Visoka šola za management.
7. *Global Agenda Outlook 2013*. Najdeno 3. septembra 2014 na spletnem naslovu <http://reports.weforum.org/outlook-2103/view/the-future-of-globalization/>
8. *Globalizacija – tema 21.stoletja*. Najdeno 3. julija 2009 na spletnem naslovu <http://www.hervardi.com/novice/2007/06/16/globalizacija-%E2%80%93-tema-21-stoletja/>
9. *IMF's Response to the Global Economic Crisis*. Najdeno 6. junija 2014 na spletnem naslovu <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/changing.htm>
10. *Issues Brief*. (maj 2008). Najdeno 8. julija 2014 na spletnem naslovu <http://www.imf.org/external/np/exr/ib/2008/053008.htm>
11. *Kaj se lahko naučimo iz preteklih finančnih kriz?* Najdeno 27. maja 2010 na spletnem naslovu <http://www.nlbskladi.si/bilten07-2008-kaj-se-lahko-naucimo-iz-preteklih-financnih-kriz>
12. Kocbek, D. (2008, 25. september). Polom globalizacije? *Mladina*. Najdeno 6. junija 2014 na spletnem naslovu <http://www.mladina.si/44870/polom-globalizacije/>
13. Kovač, B. (2007, 28. avgust). Lekcija globalnih financ. *Mladina*. Najdeno 27. avgusta 2010 na spletnem naslovu <http://www.mladina.si/95460/lekcija-globalnih-financ/>
14. Kovačič M. (2008, 12. november). Finančna kriza – vpliv in pomen bank. Najdeno 19. avgusta 2010 na <http://www.arhiv.ds-rs.si/sites/default/files/file/DamijanaZ/Posvet/Matjaz%20Kovacic.ppt>
15. Kriza. (b.l.). V SSKJ. Najdeno 27. maja 2009 na spletnem naslovu http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=kriza&hs=1
16. Krugman, P. (2009). *Vrnitev ekonomike depresije in kriza leta 2008*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.

17. Lahovnik, M. (2012, 28. april). Gospodarska kriza in pot iz nje. *Dnevnik*. Najdeno 4. julija 2014 na spletnem naslovu <http://www.dnevnik.si/objektiv/komentarji/1042526441>
18. Moshirian, F. (2008). Globalisation, growth and institutions. *Journal of Banking & Finance*, (32), 472–479.
19. Mrak, M. (2002). *Mednarodne finance* (1. natis). Ljubljana: GV Založba.
20. Mrak, M. (2009, 19. november). Ta kriza je premalo globoka, da bi lahko pripeljala do bistveno spremenjenega mednarodnega finančnega sistema. *Mladina*. Najdeno 4. julija 2014 na spletnem naslovu <http://www.mladina.si/48929/dr-mojmir-mrak-ekonomist/>
21. Mrak, M., & Rant, V. (2011). Vzroki svetovne finančne krize. *Bančni vestnik*, 60(6), 2–8.
22. Mrkaić, M. (2008, 24. oktober). V, U ali celo L?. *Finance*. Najdeno 21. novembra 2010 na spletnem naslovu <http://www.finance.si/227488/V-U-ali-celo-L>
23. Nahtigal, M. (2005). Alternativne poti globalizacije. *IB revija*. Najdeno 4. julija 2014 na spletnem naslovu <http://www.umargov.si/fileadmin/user-upload/publikacije/ib/2005/ib1-2-05.pdf>
24. Nahtigal, M. (2012). *Globalizacija po krizi*. Najdeno 16. junija 2014 na spletnem naslovu <http://matjaznahtigal.com/wp-content/uploads/2012/10/Procesi-globalizacije-na-razpotju.pdf>
25. Primorje, d. d. (2009). *Globalna finančna kriza in pogled na gradbeništvo*. Ajdovščina: Primorje, d. d.
26. Rant, M. (2004, 10. novembra). Merjenje ekonomske globalizacije – novi pogledi na statistiko. Najdeno 18. avgusta 2010 na spletnem naslovu <http://stat.si/radenci/referat/rant.doc>
27. Rant, V. (2008, 11. november). Anatomija globalne finančne krize. Najdeno 20. avgusta 2010 na spletnem naslovu http://miha.ef.uni-lj.si/_dokumenti3plus2/191083/055_068_PKP_08_Anatomija.pdf
28. Roubini, N., & Mihm, S. (2010). *Gospodarska kriza: napoved prihodnjih finančnih zlomov*. Ljubljana: Soleco.
29. Samuelson, P., & Nordhaus, W. (2002). *Ekonomija*. Ljubljana: GV Založba.
30. Siebert, H. (2009). *Rules for the Global Economy*. New Jersey: Princeton University Press.
31. Soros, G. (1999). *Kriza globalnega kapitalizma: odprta družba v nevarnosti*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
32. Stallings, B. (2001, december). Globalization and liberalization: The impact on developing countries. Najdeno 20. avgusta 2010 na spletnem naslovu <http://www.cepal.org/publicaciones/xml/4/9074/lcl1271i.pdf>
33. Stanovnik, P. (2002, 11. februar). Plusi in minusi globalizacije. *Finance*. Najdeno 23. februarja 2010 na spletnem naslovu <http://www.finance.si/18135/Plusi-in-minusi-globalizacije>

34. Statistični urad Republike Slovenije. (b.l.a). Kazalniki globalizacije, Slovenija, 2007 – 2012 – začasni podatki. Najdeno 6. junija 2014 na spletnem naslovu <http://www.stat.si/novica-prikazi.aspx?id=5961>
35. Statistični urad Republike Slovenije. (b.l.b). Bruto domači proizvod, letni podatki. Najdeno 20. julija 2014 na spletnem naslovu http://www.stat.si/tema_ekonomsko_nacionalni_bdp1.asp
36. Stiglitz, J. E. (2006). Making globalization work. Najdeno 29. junija 2014 na http://garevna.ucoz.com/metod-mat/books/Joseph_Stiglitz.pdf
37. Stiglitz, J. E. (2010). *Freefall: America, Free Markets, and the Sinking of the World Economy* (1st ed.). New York: W.W. Norton & Company, Inc.
38. Streeten, P. (2001). *Globalisation: Threat or Opportunity* (1st ed.). Copenhagen: Copenhagen Business School.
39. Svetličič, M. (2004). *Globalizacija in neenakomeren razvoj v svetu*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
40. Svetličič, M. (2008). Koga in zakaj stiska primež globalizacije? *Družboslovne razprave*. Najdeno 29. junija 2014 na spletnem naslovu <http://druzboslovne-razprave.org/clanek/pdf/2008/58/1>
41. Štiblar, F. (2008). *Svetovna kriza in Slovenci: Kako jo preživeti?* Ljubljana: ZRC SAZU.
42. Tavzes, M. (2002). *Veliki slovar tujk*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
43. Trichet, J. C. (2012). Globalisation and the crisis – two faces of a complex phenomenon. *Bančni vestnik*, 61(3), 43–44.
44. Viršek, D. (2013, 27. oktober). Tudi kriza meša karte – med vodilne prodira Kitajska. *Delo*. Najdeno 14. julija 2014 na spletnem naslovu <http://www.delo.si/gospodarstvo/posel/tudi-kriza-mesa-karte-ndash-med-vodilne-prodira-kitajska.htm>
45. *Vloga žensk v globalizaciji in antiglobalističnih gibanjih*. Najdeno 3. julija 2009 na spletnem naslovu <http://antiglobalizem.wordpress.com/>
46. Vojinovič, B. (2004). Razvoj globalizacije finančnih trgov. *Bančni vestnik*, 53(1/2), 41–44.
47. *WEO, Recovery Strengthens, Remain Uneven, april 2014*. Najdeno 18. junija 2014 na spletnem naslovu <http://http:www.imf.org/external/Pubs/ft/weo/2014/01/>
48. *What we do*. Najdeno 5. septembra 2014 na spletnem naslovu <http://www.imf.org/external/about/whatwedo.htm>
49. World Bank. (b.l.). GDP growth (annual %). Najdeno 18. junija 2014 na spletnem naslovu <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKP.KD.ZG>
50. *The World Economic Forum Poll*. (February 2002). Najdeno 22. junija 2014 na spletnem naslovu http://globescan.com/new_archives/ WEF_Poll_Brief.pdf